నానార్థ గాంభీర్య చమత్కారిక

శ్రీ సీతారామం.

నానార్థగాంభీర్యచమత్కారిక

——‡)(౦ ౭ ౦)(‡——

అనునీగ్రంథము

తెనుగుపద్యములు, సంస్కృతశ్లోకములు, హిందుస్తాని - తెనుగు - సంస్కృతము కలి
సియున్న చమత్కారపద్యములు, చదరంగపుయెత్తులు,

మొదలగునవి జేర్చి

కుచ్చర్లపాటి సూర్యనారాయణరాజుగారిచే

గోదావరిజిల్లా యిలాకా తుని పట్టణంబున

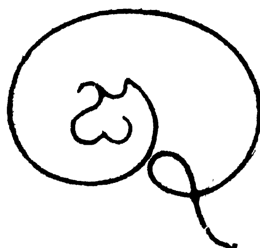
వెలసియున్న

శ్రీ రాజా వత్సవాయ వెంకటసింహాద్రిజగపతిరాజు బహదరుగారి

స్వకీయ

శ్రీసీతారామనిలయముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపించి ప్రకటింపఁబడియె.

డి ౨౦ అగష్టు ౧౮౯౭ సం॥రం

శ్రీరాములు.

———‡§§‡———

శ్రీసీతారామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్న

ఆంజనేయసమేత శ్రీసీతారామాయనమః

శ్రీవిఘ్నేశ్వరాయనమః॥

శ్రీపార్వతీశివాయనమః॥

శ్రీసరస్వతీబ్రహ్మణేనమః॥

——§§‡§§——

నానార్థగాంభీర్యచమత్కారికి.

———

క॥ ఏమీననతా చేలన। నాముంగిటి కేలరాదు నరహరిపిన్నా। రాము లముచ్చారింపిన। ప్రేమతమరిబుద్ధిచెప్పి పిలువవెకలికీ॥

మత్స్య [illegible] కూర్మం - వరాహం - నారసింహం - వామనం - పరశురాము - శ్రీరాము - బలరాము కృష్ణం - కలికి॥

ఏమీననవు - తానుచేలనాడు - నాముంగిటరకరాదు - నరహరి - పిన్నవాడు - ముగ్గురు రాములువచించినా - ప్రేమతో - మరిబుద్ధిజెప్పి - పిలువవె - కలికీ॥

గీ॥ సామువెన్నెలగు త్రిపురాసజ్జదాల్పు। వేల్పుటిల్లాలుపైవోడు విడిదిగన్న। మిన్నపావడగలకన్నెమిన్నగన్న। కన్నెదొరసామిసిరిమిమ్ము గాచుగాంత॥

శంభుమూర్తి - పార్వతీదేవి - మైనాకుడు [illegible] ముగ్రుడు - భూదేవి - సీతాదేవి - శ్రీరాములు

ఉ॥ సోపబృహద్వ్యయాహితునసుక్ సఖుడైనపినాకిలాంఛుజా। శ్రీప [illegible] నంతరంగమున జెల్లగన్నె [illegible] । చాపలలో [illegible]

ఘనంబుగఁ జేయు దేవరఁ । బ్రాపుగఁ బెండ్లియాడు సతి పట్టిని గట్టిగ సంస్మరిం
చెదన్॥

టీ॥ వృషభగు - బృహద్వయ, వాహనయుగల - వృషభతురంగుడగు శివునకు దౌహిత్రైన వి
ఘ్నధనేశ్వర మిత్రుడగు

పిశంగిలాంబుజాక్షిపతి.

పిశంగ్యాః రాత్రియనెడు - అంబుజాక్షి - స్త్రీకి - పతియైన - నిశాపతిని మనంబునఁగన్న

లసత్పిప్పిలా చాపలలోచనేనుఁ

లసత్, ప్రకాశించుచున్న - పిప్పిలా, లక్ష్మియనెడు - చాపలలోచనా, చంచలాక్షియుతోఁ గ
న్నులుగల స్త్రీకి - ఇనుఁడు, పతియైనయట్టి విష్ణువును - ఘనంబు, బాగుగా జేయునట్టి యీశ్వ
రుని పెండ్లియాడిన పార్వతీకుమారుడగు విఘ్నేశ్వరుని దృఢముగ నెల్లప్పుడు దలంచెదను. బృ
హద్వయు - పిశంగిలా - పిప్పిలా పదములకు శ్లోకార్థముల యందు - అశ్వోవై బృహద్వయః రాత్రిర్వై
పిశంగిలా, శ్రీర్వై పిప్పిలా, అను వైదికకోశముల ప్రమాణములు. పిత్రువు మనంబువలన చం
ద్రుడు పుట్టెనను సత్యంబున,

చంద్రమా మనసో జాతః - అను పురుష సూక్తవాక్యము ప్రమాణము

క॥ భర్తృగాపేరిటిపత్నికి । భర్తృగాయగునట్టివాని భర్తృగాసఖునిన్ । భ
క్షించునతనితనయుని । నీక్షించినవానిసుతుని వేడ్కభజింతున్॥

చ॥ వనచరుతండ్రితమ్మునికి వైరులు వైరివినూజ వైరియా । ఘన నకుమా
మ వైరిసుతుగాచిన యాతని పిన్నతండ్రియా । యనఘుని యన్నయన్న
సు నాయువడంచినవానితమ్మునిన్ । నెనరుగగన్నవానిసుతు నేలినవానికి నే
ను మొక్కెదన్॥

గీ॥ తండ్రికొడుకులాకటఁ దరుణుఁ దిరమియింపఁ బుత్రులిద్దఱొందిపోరుగలు
గ । నొకనిఁ జంపి రాజ్య మొకనికిచ్చినప్రభు । వాతఁడిచ్చుమాకు సఖిలశిరులు॥

సూర్యుడు - సోముడు - కుంతీదేవి - కర్ణు [illegible] ధర్మరాజు - భూమి - కృష్ణమూర్తి.

గీ॥ అలినొల్లకయున్నవానశత్రుముగని । అంబులోడాగియున్నవానక్కటముగ
నె । నచ్చినాతని జెరుచ్చుదానిష్టసవతి । సములుదయచేసి నిమ్ముఁ రక్షించుగాత॥

శిష్యులవారు - ౧౦౫ - సముద్రము - బ్రాహ్మణుడు - పార్వతి - [illegible] - [illegible] - సీతారం - [illegible] - [illegible].

క॥ గుడ్డిగొమరుని మదిమిన దొడ్డవానికి న్నగొంపి త్రికి [illegible]
యి। కొమ్మకోడలు పెనిమిటి తమ్మునిదాచె। గిత్తకు [illegible]

క॥ పతిసుతుకుబ్రతిగాఁగాను। సుతిసుతు జైన గొన్న [illegible]
తగ। తలతిగన్న దానిగని సుమ్మతికరుతో మేలాంగిరి [illegible]

సీ॥ రెండవదానిపై మెండుగా గనుచుందు మేటి చేతనసు [illegible]
మాధిపతి మాతృపట్టిని దిగనాడి పంచవాధిపసూనుపరిగనాడి। [illegible]
త్రయి ద్వాదశాంబులు గలపురుషుని బంధించి పురిముట్టి [illegible]
పుముండుగా బడగూర్చి వానికన్నను పెద్దవాని జంపి। [illegible]
రివితో దాసుల బ్రోచుఘనుడు మిమ్ము గాచుగాంత॥

సీ॥ ధరణిపుత్రుని పినతల్లి తమ్ముని సుతు తాత యల్లుని గాంచి [illegible]
కొడుకు తండ్రికి తండ్రి కోడలి యుగుబంటు [illegible]
తమ్ముని యేలిక తండ్రి వియ్యంకుని కూతు పేర్మిగ జెరిగొన్నవాని। [illegible]
దుంచిన ఘనకవు వధము దెచ్చు తండ్రి సుపుత్రి తద్ద్వారి [illegible] మారు। అన్నకోడలు
కోడలు కన్నతండ్రి। భార్యవద్దను [illegible] లువున్న భామ జనను। తనయు చేగ-
కూలిన ఘనుని తల్లి। ధరుడు మీకిచ్చు పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి॥

సీ॥ పరగ వెయ్యింటిమీద వదిహేను కన్నులు గలప్రభు లెనమండ్రు [illegible]
లుప। మూడు కుచంబుల ముద్దియ లిరువురు మోహనాక్రాంతము ముడి [illegible]
నొంద। యేడు పాదంబుల యిరువురు భృత్యులు సేవకోచితవృత్తి జేరి [illegible]
ప। తొమ్మిది జిహ్వల తోనున్న పురుషులు కనుసన్నమువ్వగు ఘనత [illegible]
ప। నలురు తలజిహ్వ కన్నులు వైమవేలు। అంఘ్రియాంగ మేపార్చ నలు
రుచుండు। నట్టి దేవుండు బుధులకల్యాణమూర్తి। కామితార్థంబు మీకిచ్చు క
రుణతోడ॥

శ్రీ

నానార్థగాంభీర్యచమత్కారిక.

సీ॥ ఘనపుష్పరుహాశరాజననిస్వారాంబరధర మేననిలదినతరుణీసపతి। కొడుకుశత్రునితండ్రికూతురుతో బుట్టువరసిమర్దించినసతనిజనకు । పతిచేత నాశితంబుపసిడిగైకొను వానికంచుకంబూడ్చినఘనునికూర్మి । పుత్రునిసుత సినతండ్రిబోరిచెటిబంటుతమ్మునిభార్యకు జనయునత్త । కగ్రజాతునియనుజ న్మనాతినికిని చెల్లెలౌ నాతయిత్తపదిన్నవిడ్డ । కొడుకుమామను కూతురుకొడుకు సేవి । నట్టిదేవుండభీష్టంబులిచ్చుగాత॥

ఉదకం - పద్మం - బాణం - లక్ష్మీదేవి - చంద్రుడు - సాంబమూర్తి - పార్వతీదేవి - గంగ - కృష్ణులవారు - శిఖండి - ద్రుపదమహారాజు - ద్రౌపదీదేవి - దృష్టద్యుమ్నమహారాజు - అశ్వత్థామ - ద్రోణాచార్యులవారు - దుర్యోధనుడు - కర్ణుడు - దేవేంద్రుడు - వాలి - అంగదుడు - సుగ్రీవుడు - ఆంజనేయులు - కీచకుడు - హిడింబి - కుంతి - ధర్మరాజు - అర్జునుడు - రుక్మిణీదేవి - దేవకీదేవి - సుభద్ర - అభిమన్యుడు - విరాట్రాజు - ఉత్తర - పరీక్షిన్మహారాజు - కృష్ణమూర్తి.

సీ॥ సలిలంబువ్రాసియూరుదసుధాకరజూటునిలుసంగ కమలనైవెలసి యుండు । తరువాతకమలబాంధవునివిప్పి మునుసటివారివాసుపగ కుబేరుడవును। సలిలతయప్పటిసలిలమాపంక నేనిలుపగమిహిరునై వెలసియుండు । సింధురాననునియాసిమకుజెప్పించి వీక్షింపరుద్రసంఖ్యాక్షరములు। గానబడియున్నయలవానికదనముననను । మించియుంచిన జగజెట్టియుచితముగను । సిరియునాయువుసంకల్పసిద్ధిజయము । పరగదయచేయునీసభాపతికినిపుడు॥

సీ॥ చుకలగదుబ్రోవునెకుకైకెకుమువానియస్త్రంబుసుతునిమేనల్లునన్న । కొడుకుతమ్మునిమేనకోడలిపెదబావతండ్రితండ్రితనూజధవుని మామ । మనమునికేడింటమరియునాతనిశల్లిసవతితమ్మునిరొమ్ముజరచువాని । జనకునికిల్లాలితనయులలో పెద్ద వినగబెంపొందిప్రసిద్ధిగాను । ధరముఖంబునబాహ్యాళిజెరచువాని । సిరియుగలడెలమితస్థిరమువాడు । బరగ గృపసేయునీసభాపతికినిపుడు॥

సీ॥ తనయమ్మతెలిపొన్నుపల్లమోచుమొలనూలు పసిబల్లపిదరిలిఖమొన.

గువాఁడు। తనపట్టిమొకిరింతదినువానిదినువాని కొడుకుతమ్మునకుఁజూపినవా
డు। తనవింటికొప్పునమును వారిదొర తేజి నెలవు పెన్నెరులుగా నెగడువా
డు। తన తేరుసవతి చక్రి నియింటిచుట్టంబు పగతుదాసుతియుంప బరగువా
డు। నట్టి భ్రమకేశుడవ్యయుం డమారినుతుడు। కామితములిచ్చి బ్రోచుత
కరుణతోడ॥

చ॥ ఇలరుహవైరివైరి ధరియించినమేఘుని సామిపుత్రుతో। బలమూత్రి
చన్నవానిపురి భస్మము చేసినయుగ్రవైరితో। బలసుత తుల్యుడౌ సతినిభర్త
కుమారుని వైరిశేఖరో।జ్జ్వల శశిపుత్రు తాత తనుజాత యొసంగుత సర్వ
సంపదల్॥

వృక్షములు- అగ్ని- ఉదకము- మేఘుడు- ఇంద్రుడు- వాలి- రావణాసురుడు- లంక-
ఆంజనేయులు- భీముడు- కృష్ణమూర్తి- మన్మథుడు- ఈశ్వరుడు- బుధుడు- సముద్రుడు-
లక్ష్మీదేవి.

క॥ సురవరుగురుప్రియసతిసుతు। వరునసుని తండ్రిమామతు వరసుతు
మామున్। శిరమందుగొన్న పరుసుతు। నిరతము సేవింతు నియమనిష్ఠలు
మమతిన్॥

దేవేంద్రుడు- బృహస్పతి- తార- బుధుడు- చంద్రుడు- సముద్రుడు- లక్ష్మీదేవి- మన్మథుడు
సాంబమూర్తి- విఘ్నేశ్వరుడు.

క॥ నీరజమిత్రుని సుతుసుతు। మారిమిసతి ధవునితండ్రి కొమరునియు
న్నన్। ధీరతననిబరిమార్చిన। సూనుని సుతుమామ సకలశుభములనొస
గున్॥

సూర్యుడు- యమధర్మరాజు- ధర్మరాజు- ద్రౌపతీదేవి- అర్జునుడు- ధృతరాష్ట్రుడు- దు
శ్శాసనుడు- దుర్యోధనుడు- భీముడు- అభిమన్యుడు- కృష్ణమూర్తి.

గీ॥ పర్వతశ్రేష్ఠపుత్రిక పతివిరోధి। యన్నపెళ్లామునత్తనుగన్నతం
డ్రి। ప్రేమతోడుత నాతని పెద్దబిడ్డ। సున్నమిప్పుడు తేగదే సన్నుతాంగి॥

పార్వతీదేవి - సాంబమూర్తి - మన్మథుడు - బ్రహ్మదేవుడు - సరస్వతీదేవి - లక్ష్మీదేవి - సముద్రుడు - జ్యేష్ఠాదేవి

క॥ శతపత్త్రంబుల మిత్రుని। సుతుఁ జంపినవాని బావ సూనుని మామన్।
సతతము తలఁ ధరియించిన। సుత వాహన వైరి వైరి సున్నంబిడుగొ॥

సూర్యుడు - కర్ణుడు - అర్జునుడు - కృష్ణమూర్తి - మన్మథుడు - చంద్రుడు - సాంబమూర్తి - విఘ్నేశ్వరుడు - ఎలుక - పిల్లి - కుక్క

గీ॥ శతకపత్త్రమిత్రు సుతవైరి జంపిన। నతని బావ పెద్ద యగ్రజుండు।
సతని యాయుధంబు సవని మోదిన। సతడె యితడసుమ్ము యంబుజాక్షి॥

సూర్యుడు - కర్ణుడు - అర్జునుడు - కృష్ణమూర్తి - బలరామస్వామి - నాగలి - దున్నపోతు

క॥ నగపగతుపగతుపగతుని । పగతుండగు మగధరాజు బరమార్థ్యున
యా। జగజెట్టి యన్నతండ్రికి। మగు వాహనమైనయట్టి ధన్యుండితడే॥

దేవేంద్రుడు - నరకాసురుడు - కృష్ణమూర్తి - జరాసంధుడు - భీముడు - ధర్మరాజు - యమధర్మరాజు - దున్నపోతు.

ఉ॥ విరహుల వైరి వైరి సఖి వేడుక సూనుని జేతు బంటు జో। డరుమగ గొ
న్నవాని సుతు నాలి సహోదరి భర్త యనుజను। బెనిమిటి సూను మామ
పరపుత్త్రిక మామ విరోధి తండ్రి సు। స్థిరముగ వచ్చునంచు సముదారగుణా
కరసుంటె నిచ్చటన్॥

మన్మథుడు - సాంబమూర్తి - గంగ - భీష్ములవారు - దుర్యోధనుడు - కర్ణుడు - దేవేంద్రుడు - అర్జునుడు - చిత్రాంగిది - సుభద్ర - కృష్ణమూర్తి - వసుమతీదేవి - సహదేవుడు - అభిమన్యుడు - విరాట్రాజు - ఉత్తర - సింహబలుడు - భీముడు - వాయువు.

చ॥ అసురులు మేఘముల్ కుసుమమాస్యము హేమము భాస్కరుండు
మా। సముసురగంబు శంకరుని చాపము పంకము పాండవాగ్రజుం। డమృత
కరుండు సంపగను ద్ర్యక్షర సంజ్ఞల మధ్యవర్ణముల్ । క్రమముగ నాహ్వ
యం బొనరగన్నిన వేలుపు మిమ్ము బ్రోవుతన్॥

చ॥ మమతను తాను నొక్క చెలి మానినినీ విభు నామ మేమనన్। కమ

లజగంధబలెత్తి కరికంధ ప్రజాపతిచంద్రికాతప। త్రమునుద్రివర్ణయుక్తముగ
వ్రాసినసంమలమధ్యవర్ణముల్। క్రమమున వ్రాసిచూడుమ గజగామిని నాపి
భు నామ మేర్పడున్॥

సారంగ - సార - విధాత - కౌముది - గొడుగు

చ॥ సరసిజనేత్రి నీమగని చక్కని పేరు వచింపుమన్న సప్పరమాపతి
ప్రతాపమునోయి భావములో దలపోసి సక్రమతో। కతియును నికెత్తునుండు మాలి
కాస్త్రకముల్ శరి మధ్యముల్ తురకిలు। బనుమగ పిట్టలో నడుమ యక్షరముల్
గుణింప పేరగున్॥

ద్విరదం - అఘుడు - పినాకి - సాయకం - ముసురం - సంధి.

మ॥ సుదతీ నీప్రభు పేరు జెప్పుమనుచున్ సువ్యక్తమౌ బుద్ధిచే। ముదిమున్
మాధవు వాహముల్ మేఘురిపున్ గా గేహమున్ మంగళుడు। ప్రవిరంబున శ
శిని క్రొద్దవర్ణములు గాంభీరించి వేవేగనె। మ్మదిమధ్యస్థితి వర్ణ వ్రాసి చమ
వన్ మన్నాథు నామంబగున్॥

మునాంక - విరాజు - విమలి - వణిజు - ఫరాజు - సాయకం - ఉడుపు

చ॥ నయముమున జెప్పుమంటి హరినామము చాతకముల్ ఫలంబు రేలో। ద్వ
యితనయా మనోహరుని చాపము శృంగములాంగలిన్ సుభావయుతము
గాగ పినిన త్రివర్ణములచే ముగ వ్రాసి వానిలో మయుమునను న్నవర్ణములుమా
నకుగూర్చిన వారి పేరగున్॥

స॥ మీనాక్షి నీప్రభు పేరేమి యన్నను చాతుర్యమెసగ నానార్థబల కే।
నక్రింబు హేమంబునగ ధాముపుప్పొడియబ్బురంబేసుగు యాజిపడమనన్న
టకి జూడ మూడేసి యక్షరంబులుగల మూడు నామముల నేర్పరచి జూడ। నా
నాథు పేరుకు నడిమివర్ణంబులు సరయుచి జెప్పతి తెలిసికొమ్మి। యనుదు నా
నాతి బలికెను నతిశయముగ। సత్త్రినామము గలవాడు యాతడనుచు। వం
చనయు లేక బుధు లెరిగించలేని। వారికే నా చరించెడ వందనములు॥

సీ॥ మాధవినీవునామగని పేరడిగేవు చెప్పవచ్చునటమ్మసిగ్గువదలి। మాధవినీవునా మగని పేరడిగేవు చెప్పవచ్చునటమ్మసిగ్గువదలి। మాధవినీవునా మగని పేరడిగేవు చెప్పవచ్చునటమ్మసిగ్గువదలి। చెప్పకతీరదా శేషశయనుని పేరుచెప్పెదవినవమ్మ సిగ్గువదిలి। సిరియువృక్షంబురారాజుసాధురగ్ని। రమరరజితాద్రి కేకియు నావతునను। రెండుమూడేసివర్ణంబులమర మధ్య। మధ్యమాక్షరపఙ్క్తి నా మగని పేరు॥

గీ॥ సిరియు వృక్షంబు ధనపతి పరిమేశంబు। ననలుడసురయునుపవనం బసింగునావ। నంచుమూడేసివర్ణంబులమరుశబ్ద। మధ్యమాక్షరపఙ్క్తి నా మగని పేరు॥

దీని అర్థము.— వీరభోగవసంతరాయుడు కావలెను.

సీ॥ ఆద్యంతమధ్యమాంతాదిమధ్యంబులో తేటిరకఁసిరాజుదెలియదల్లి। యాద్యంత మధ్యమాంతాదిమధ్యంబులో శివునిల్లువరిచేనుక్షీరధార। యాద్యంతమధ్యమాంతాదిమధ్యంబులో భార్యయు శిక్షంబుబరగపెట్టు। యాద్యంతమధ్యమాంతాదిమధ్యంబులో మారువన్నెయునీటెమంటజోడు। నన్నిటికిజూడ మూడేసి యక్షరములు। మొదలు తుదలను నడితుద మొదలు నడుమ। ప్రాణరక్షణ లతలంచు పాదపములు। పరికరములంచునీ యర్థమరయవలయు॥

అంబలి - గుమ్మడి - ఆవాలు - పొగడ.

సీ॥ అసమాన కోదండు షైనరాజెవ్వడు రాజుపేరిటగల రత్నమేది। రత్నంబు పేరిట రంజిల్లుఋతువేది ఋతువు పేరిటగల రుద్రుడేడి। రుద్రుని పేరిట రూఢిల్లుజగమేది జగము పేరిటగల జంతువేది। జంతువ పేరిటజన్మించుపక్షేదిపక్షి పేరిటగలవృక్షమేది।యన్నిటికిజూడమూడేసియక్షరములు। నామలుపుపంగ మదలెల్లనామలగును। జెప్పనాతడుభావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్ప లేకున్ననగుమనేచిన్నినగవు॥

శ్రీరామ - మగువ - వసంత - శాంభవి - స్థిరయు - యేనుగు - గోరింక - కదంబ.

సీ॥ శ్రీరామునకు సీత చెలగియొచ్చటనుండు నారాము డేటికి నడ
వికేఁగె। నేగినమారీచు డేదిదాల్చుచువచ్చె నెసఁగి చైత్యుని రాము డెచ
టజంపె। సుగ్రీవుఁడారాముఁజూచి యేమనిపల్కె వాలి రామునిచేత నేల
జచ్చె। లంక నేరీతిని బొంకమఁడంచెసుబ్రజల నేటికి తెంచు బ్రబలజేసె।
నన్నిటికి జూడ మూఁడేసి యక్షరంబు। లీవలావల జూడంగ నేక విధ
ము। సన్మతిగ జెప్పు భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగ్గుమనే చిన్నినగవు॥

సీ॥ రాము డెవ్వారితో రావణుసంగ్రించె పరవాసుదేవుపట్టణ మదే
ది। రాజమన్నారుచే రంజిల్లు శరమేది వెలయ కానుకపంటివిత్తదేది।
యులరంభకొప్పులో నలరుపూదండేది సభవారి నవ్వించు జాణుడెవ
డు। సీత పెండ్లికోరి చేసిన ధనువేది శ్రీకృష్ణు డెచ్చోట జెలగుచుండు।
నన్నిటికిజూడ నైదేసి యక్షరంబు। లీవలావల జూడంగ నేకవిధము। స
న్మతిగ జెప్పు భావజ్ఞ చక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుమనే చిన్నినగవు॥

తోకమూకతో- రంగనగరం- లకోరకోల- జంబీరబీజం- మందారదామం- వికటకివి-
పంచాస్యచాపం- నందసదనం.

సీ॥ రాజులకేటువంటి రత్నముప్రియమయ్యె కాయలేచెట్లవికరులు
మింగు। నీశ్వరుండెవ్వాని నెచ్చోట ధరియించె జారుడేవేళ నెవ్వా
నిగోరు। నెన్నెన్ని దినములకే తెంచుపున్నమిజనయిత్రి పుత్రినేజూడమో
సె। బంధువులెవ్యోడబలసియేతెంతురు యాతకాడెంమన భేతిజెందె।
నన్నిటికిజూడ నైదేసి యక్షరంబు। లీవలావల జూడంగ నేకవిధము। స
న్మతిగ జెప్పు భావజ్ఞ చక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుమనే చిన్నినగవు॥

వెలగలవె- నెలతలనె- నెలనెలనె- కేకులకే.

సీ॥ మనుజునియాకారమహిమకు మొదలేది నగవైరివైరికినగరమేది।
రాముడు గాచిన రాక్షసపక్షేది శిఖికర్ణమూరించు చెల్వమేది। పంచబా
ణునిపింటబరగినరుచియేది గిరిజాపతిభుజించుగిన్నెయేది। నయనాంగిరి

ఘృతనలువొందుచెలువేది చెలగిమాసముగాచుచెట్టేది। యన్నిటికిజూడ
రెండేసియక్షరములు। యాదులుడుపంగతుదలెల్లనామలగును। సమ్మతి
గజెప్పభావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్ననగుదు నేచిన్నినగవు॥

తల - లంక - కాకి . కత్తి - తీవు - పురి - రెప్ప - పత్తి.

సీ॥ నక్షత్రవీథికి నాథుండు యెవ్వాడు రంగైన గుడిలోన లింగమేది।
నాహాసంబులమీద వన్నెకుపేరేది దేవతాఋషులకు దింకయేది। నరకా
సురునిగన్న నాతినామంబేది పొలతిచక్రదనంబు బోల్పనేది। తల్లికికడ
బుట్టు తనయునిపేరేమి బింబంబుగప్పెడి పేరదేది। యన్నిటికిజూడరెం
డేసి యక్షరములు। యాదులుడుపంగ తుదలెల్ల నామలగును। సమ్మతిగ
జెప్పు భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుదు నే చిన్నినగవు॥

శశి- శిల- లక్క- కండ- ధర- రంభ- భీమ- మబ్బు

సీ॥ జనులకు కవచంబు సమరమందెయ్యది గుహునకు ప్రియమైన
గుట్టమేది। కుర్తునబరగెడి గురువాక్యమెయ్యది శిశువుల వృద్ధికి బోసగు
నెద్ది। యామోదమనియెడి నామమేమందురు యనికిపట్టనియెడి యుడు
పవేది। గాజుల రాజుల రత్న్యం బదెయ్యది మందువేసవిగాయు మాహిజ
మేది। చెలగు రెండేసపదముల కెలమిజూడ। నుత్తరంబేకవచనమై యుం
డవలయు। సమ్మతిగజెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుదు నే చిన్ని
నగవు॥

సీ॥ దశరథాగ్రసుతుండు శశియనుబ్బుణం బొక పేరులోపల నుండవ
లయు। దిగ్పకాంతకుడు నేత్రంబును మాలయు నొక పేరులోపలనుండవల
యు। వేల్పుసుత్రోవయు వెలయుబ్రసూనంబు నొక పేరులోపలనుండవల
యు। కనకంబు కార్పాసమొనరమహీజంబు నొక పేరులోపల నుండవల
యు। దీనియర్థము దెలియగబూనుకొనుచు। మదివిచారించిపమన్నైనమా
సములను। సమ్మతిగజెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుదు నే చిన్ని

నగవు॥

రామచంద్రపురము - రుద్రాక్షమాల - దేవదారుపుష్పము - హైదివత్తిచెట్టు.

సీ॥ పసుగుసింహంబు నెలనాగయునుగూడి యొకమాటలోపలనుండ వలయు। రారాజురతిరాజు రాజరాజునుగూడి యొకమాటలోపల నుండ వలయు। పక్షియువృక్షంబుపాషాణమునుగూడి యొకమాటలోపల నుండవలయు। ఫణిరాజుఫణివైరిఫణిభూషణుడుగూడి యొకమాటలోపలనుండవలయు। దీనియర్థము దెలియగఁజూసుకొనుచు। మదివిచారించిపమునైన మాసములను। సన్నుతిగఁజెప్పు ఖావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్ప లేకున్న నగుమ నేదిన్ననగవు॥

౧ నాగకేసరాలు- ౨ ౩ పిట్టకేపరాయి- ౪

సీ॥ అచ్చర యంగనయని లాశ్వమునుగూడి యొకమాటలోపలనుండ వలయు। లచ్చియేసుంగును లావణ్యపతిగూడి యొకమాటలోపల నుండవలయు। వెన్నెలమల్లిక వేలమకరియునుగూడి యొకమాటలోపల నుండవలయు। మంత్రియునగ్నియుమడుగును యొనగూడి యొకమాటలోపలనుండ వలయు। నీపదంబుల దెలిపిననిప్పుడేను। బ్రస్తుతించెదనానార్థ పదవిదుల ను। దెలుప లేనట్టివారినిధీరులనుచు। బలుకకుందురు పరిహాసకులు ముద మున॥

సీ॥ రజకకవాటముల్ రహిందప్పియుండుట కేమి హేతువో దాని నెరు గవలయు। యిల్లను శేషువుహీనమై యుండుట కేమి హేతువో దాని నెరుగ వలయు। పాలిచ్చు మొదవును బకపక్షిహీనమైయేమిటనుండెనో యెరుగవ లయు। సస్యంబునుస్మరిసంతోషవర్జమైయేమిటనుండెనో యెరుగవలయు। దీనియర్థంబు జెప్పిన దేసికునకు। నెలలు పండ్రెండు పురసతు నేర్పుతోడ। సన్నుతిగ జెప్పు ఖావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్ప లేకున్ననగుమ నేదిన్ననగవు॥

పుతకలేక - కప్పలేక - చ్యాపల్లే[illegible] వానకు.

సీ॥ కొమ్ములుగలవని కోపించిపాడవమ కట్టిబంధించినగ దలకుండు। నీ
నముపార్లమయెన్నాళ్లకైనను బంధంబువేసినపాలుగలవు। మేతకాసించ
దు మేఘుంబులోనీళ్లు కావలెనను మండుకడుపునిండ। తనకడుపునిండినదా
రిద్ర్యములుబాపు బహుజీవరాసులు బ్రతుకవచ్చు। దీనియర్థంబు దెలియ
కవిరిరినరులు। మరివిచారించిపద్మనైమమాసములను। సమ్మతిగజెప్పభా
వజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్ననగుదు నేచిన్ననగవు॥ చెరువు.

సీ॥ రాజీవనేత్రినీరాజ్యమెక్కడిదన్ననొకచేతకొప్పువెంట్రుకలుజూ
పె। పద్మాయతాక్షినీపట్టణంబేదన్న నవ్వుచునొడ్డాణనడుముజూపె। బిం
బాధరోష్ఠి నీపేరేమిచెపుమన్న సొగసైనశుకవాణి మొగముజూపె। నిం
దీవరాక్షినీకెవ్వడు విభుడన్న తనవ్రేలి ముద్దుటుంగరముజూపె। విడిదిచె
పుమన్నబాలిక్షనడుముజూపె। కులముచెపుమన్నమరుకేళిగృహముజూపె।
తరుణిరమ్మన్న బుగ్గలుగరచిజూపె। భళిరవినవయ్య జారస్త్రీప్రౌఢతనము॥

సీ॥ ఎలనాగ నీదేశమేదేశమన్నను చెలివంగమానొక్కచేతజూపె।
భామరో నీవున్న పట్టణంబేదన్న చంద్రునిగూడి పాషాణమనియె। నిందీ
వరాక్షి నీ యిల్లెక్కడన్నను తలనీరు మోసె నత్తరువుకింద। నేజాతి కో
మలి యెరిగింపు మన్నను యేటిలోరెల్లు యిసుగవుచ్చె। నింతినీకుపిలువ
యెంతనియడిగిన చుక్కజూపి నుదతిసున్నజుట్టె॥

సీ॥మగువ నా మరదలా మారుతల్లివినీవు వరుసజెప్పవుగదె వదినగా
త। అత్తబిడ్డవునీవు యనుగుచెల్లెలవైతె మనకువావులు గలవె మనుమరా
లు। గారాపునాబిడ్డ యేరాలు మరదలా నా కూతురవు గదె నాతి నీవు।
మాయత్తతమ్ముని మరదలు వదినెవా దాని పిన్నత్త నా మేనవదిన।తల్లి పె
న్నత్త కోడలు తల్లిరావె। మారుటత్తకు మరదలుమనుమరాల।యనుచు వి
జ్జోడు వావులు బెనసి కలిపి। యొక్క వావిని వరుసగా లెక్కజెపుమ॥

సీ॥ ఇల్లాలు మనుమరాల్కైరితి యాయనో మనుమరాలికియెల్లమా

మయయ్యె! మామ యేవానిని మరదినై యుండునో మరదియెందుకు గూర్చి మనుమడయ్యె! మనుమ డేవానిని మరి యల్లుడాయెనో యల్లుని ల్లాలెట్లు యత్తయయ్యె! అత్త యేవానిని ఆయెను కూతురు కూతురు స రియెట్లు కోడలయ్యె! దీని యర్థంబు జెనులకు దెలియరాదు! తెలియ వ చ్చిన కవులకు తేటపడును! జలజహితరంగ సారసచంద్ర నిన్ను! వర్ణిన లుశాయలేరెంత వార్లైన॥

సీ॥ హరినీవనాకారి యాలి పరాచారి కూతురు వ్యభిచారి కొడుకు కారి! యమ్మనిర్దయకారి యబ్బసంకిలికారి యత్తపగాధారి యక్కమా రి! మరదలు శుభచారి మనమడు జడధారి మరిది క్షీణాకారి మామమ్రా రి! వదినె నిర్దయకారి వాజిపక్ష్యాకారి భటుడు మర్కటరూపి పడకక వారి! చూడు నీమర్మమెల్ల నే నాడుదాన! నేడు నన్నేలి సిగ్గు కాపాడు కొమ్ము! సరసదరహాస ద్వారకాపురనివాస । మదనగోపాల రాధికా హృదయలోల॥

నీవనాకారి. లక్ష్మీదేవి- గంగ. మన్మథుడు- వైకేయి- వసుదేవుడు- భూదేవి- మాయ- - నారదుడు- చంద్రుడు- సముద్రుడు- జ్యేష్ఠాదేవి- గరుత్మంతుడు- ఆంజనే యుడు- శేషువు.

సీ॥ తొమ్మండ్రి మొగుల నెత్తుకపోయె కోడలు చెల్లెలు సన్యాసి జే సుకొనియె! నత్త భూవరుల నెయ్యముమీర జెందెను కూతురు పదకొండ్రు గూడుకొనియె! మరదలొక్కతె మారుమనువుగట్టుకుపోయె నిల్లాలు పా రుగింట్లకేగుదెంచె! వదినెగారును పల్కువానితో వర్తించె మేనత్త భా నునిమీద వలచె! వావులిట్లట్టు జేసితి వన్నెకాడ! తగదు రావయ్య నీజా ణతనము మాని! సరసదరహాస ద్వారకాపుర నివాస! మదన గోపాల రాధికా హృదయలోల॥

౧సరస్వతి, ౨సుభద్ర- ౩భూదేవి- ౪గంగ, ౫ ౬లక్ష్మీదేవి-౭
౮కుంతీదేవి-

క॥ సురలను సురలే మ్రింగిరి। పరగంగా బ్రహ్మవచ్చి భానుని మ్రింగెన్। అరయగ నప్పరి చెంతను। శిరహీనుని శివుడుమ్రింగె చిత్రముగాదే॥

చాపలను చాపలు మ్రింగినవి- మేక జిల్లేడుచెట్లను తిన్నది- ఎలుకపీతను నక్క తిన్నది.

క॥ జలచరము మిడుత మ్రింగెను। లలి మిడుతన్మ్రింగె జలచరంబు భుపినిదా। వలరాజు మ్రింగె రాజును। వలరాజును రాజు మ్రింగె వలనొప్పంగన్॥

క॥ నక్షత్రము పేరిట సతి। నక్షత్రము చేతబూని నాథునితోడన్। నక్షత్రమునకు రమ్మని। నక్షత్రము చేతికిచ్చి ననబోడి చనెన్॥

ఉత్తర అనే చిన్నది- హస్తము చేతబట్టుకొని- మూలకు రమ్మని- భరణిచేతికిచ్చి వెళ్లినది.

క॥ నక్షత్రపతికి దమ్ముడు। నక్షత్రము మగనిమామ నయమలరంగా। నక్షత్రశాయి మాకును। నక్షయ విభవంబులొసగు ననయము బ్రీతిన్॥

క॥ తారాపతిధరసుతుడును। తారాపతి యన్నసుతుడు తారాసుతుడున్। తారాపతి జంపుదమని। తారాలోకించిరపుడు దర్పోద్ధతులై॥

ఉ॥ మామను సంహరించి యొక మామను గర్వమడంచియన్నికా। మామను రాజు జేసి తన మామ తనూజుల కాప్తబంధుడై। మామకు గన్నులిచ్చి సుతు మన్ననునింతికి తాను మామయై।మామకు మామయైన పరమాత్ముడు మాకు బ్రసన్నమయ్యెడిన్॥

కంసుడు- జాంబవంతుడు- చంద్రుడు- పంచపాండవులు- ధృతరాష్ట్రుడు- రతీదేవి- సముద్రుడు- విష్ణుమూర్తి.

క॥ వాసవరవి సోమాములు। వాసవ రవిసోమ సుతులు వాసవసుతులు। వాసవులురవులుసోములు। వాసవరవిసోమసుతునివాకిటభృత్యుల్॥

క॥ ఆకాంతామణి యుపరతి। కాకాశం బౌణకె తార లట్లట్లాడెన్। జోకైన గిరులు కదలెను। భీకరమగు తమము చంద్రబింబము గప్పెన్॥

నడుము- గోళ్లు ముక్కెములు- కుచములు- ముఖము.

ఉ॥ కన్యకు నైదు జంఘలును కన్యకు నేడు విశాల నేత్రముల్ । కన్యకు నాల్గు కన్యాస్యములు కన్యకు నారుకుచద్వయంబునున్। కన్యకు ద్వాదశాంబరయ గావర మధ్యము గల్గినట్టియా। కన్యకు నీకునుం బదియు గావలె కస్తురి రంగనాయకా॥

మకరం- మీనం- ధనస్సు- కుంభం- సింహాం- మిథునం.

క॥ కన్యకు నారు కుచంబులు । కన్యకు మరి నేడుకంళ్లు గణుతింపంగా। గన్యకు నాలుగుబోములును । కన్యకు బండ్రెండునడుము గలదా చెలికెన్॥

కుంభం- మీనం- ధనస్సు సింహాం.

చ॥ పదియది తొక్కరముల్ గలుగువాడని తాయగదా దపించుచు। స్వ్యపకము లేని నాలవదియుం బదిరెండును భంగి మిక్కిలి। న్నెదగము రంగ మూర్ఛిలుచు నేడవదాని వోలంగ ద్రోచి తో।న్మిదికిని నీతు కన్యాసుల మించియు నైపవ కౌసుగల్గియుం।గుమరుగ గుందనంపు పదకొండు చనుంగవ మీరి యుండ నిం।పొదవెడు యారు యెన్మిది మహోగ్రపు బాధను బొందె గాన వే॥ గడలుచుబోయి రెండవది కన్న గడుంమతి గల్గు వాడసు।మ్ముద మొదవంగ నీవిపుడు మూడవవాడవుగమ్ము చెచ్చెరన్॥

ఆ చిన్నది యేలాగు మన్మథబాధ పడుచున్నదంటే- ఉదకము లేనిస్థానమందునున్న ఎలుక పీత- మచ్ఛము యీ మోస్తరున తుల- ధనస్సు- సింహాం- కుంభం- కన్య- వృశ్చికం- వృషభం- మిథునం-

ఉ॥ రాజిత కీర్తిశాలియగు రాయని భాస్కరు వేడ బోవగా। నాజికి నిట్లనున్ బరునియాలికి నిట్లను నర్థికిట్లనున్ । దేజము పెంపు లేని కడు దీనుని హీనుని వేడ బోవగా। నాజికి నిట్లనున్ బరుని యాలికి నిట్లను నర్థికిట్లనున్॥

ఒక కవీశ్వరుడు వచ్చి కవిత్వంబు చేత నౌనంటే శ్లేషించి చేతితో చెపుతావా అనియడిగితే జేతితో చెపుతానని- గొప్పవారిని యుద్ధమునకు యాచిస్తే రమ్మనిన్ని- అన్య స్త్రీ యా

చిస్తే వద్దనిన్నీ- దానమునకు యాచిస్తే యిస్తాననిన్నీ- శౌర్యవాడిని యుద్ధమునకు యాచిస్తే వద్దనిన్నీ- అన్యస్త్రీ యాచిస్తే రమ్మనుమనిన్నీ- దానమునకు యాచిస్తే యిచ్చేదిలేదని యీ పోస్తరున చేతితో అభినయిస్తూ చెప్పినాడు.

ఉ॥ నూతి జలంబులోన పదునూరు శిరంబున నెద్దు మేయగా। నాతి పయోధరంబుతుద నల్లన వెన్నెల గాయుచుండగా। కోతికి పిల్లికూనకును ఘోరపు యుద్ధము గూడుచుండగా। యాతపు కొమ్ముమీద నొక యేనుగు సింహము వేటలాడుగా॥

ఉ॥ మఱ్ఱి తుదాకుమీద నొక మత్తగజంబును మేత మేయగా। నిట్టులు నేరుపూచుకుని యెండిన చేనును మన్నబోవగా। గొట్టెను గొట్టెగొట్టెనట కొమ్ములుగాడిదె మొట్టబెట్టగా। నల్లులుబండిమీద నొక నాలుగు నూతులు యుండగాంచితిన్॥

క॥ లోకములోపల నొకసతి। భీకరముగ జలధులన్ని పిడికిట బట్టెన్। కాకొక్క కొండ మ్రింగెను। యాకాశమునక్క కరిచెనమరులు మెచ్చన్॥

గీ॥ వంగతోటనుండు వరిమళ్లలోనుండు। జొన్నచేలనుండు ఛోద్యముగను। తలుపుమూలనుండు తలమీదనుండును। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

గీ॥ మొదట నూరుగాయ యెదిగినవంకాయె। ముదిరిన నెనమంద్రు మోతకాయె। చూచురాజులకెల్ల చూడవేడుకలాయె। దీని భావమేమి తిరుమలేశ॥

పాలకీహాంగు.

మత్తకోకిల॥ సామజంబునల్పుగాదు షట్పదంబు తెల్లనా। మామకూతురాలుగాదు మాల్లుబోతు సింహమా। పాముకాటు విషము లేదు పట్టపగలు చీకటా। రాము వేటు సూటికాదు రావికల్పవృక్షమా॥

గీ॥ చనిన వెనుకను రాకుండు జంటలెవియొ। వచ్చినను జనక నుండు వ్యవస్థ లెవియొ। మరలవచ్చుచు బోవునామహిమలెవియొ। తెలియ జె

ష్పము దేటగ దెలియఁజెపుఁడి

కీర్తి- అపకీర్తి- పుణ్యము- ... కలిమి- లేమి.

గీ॥ ఇంట నుండును ... నెవ్వియు వియ్యొ। వెంటనుండును నెవ్వి
యో వేరుగాక। తప్పకను ... లయును తక్షణంబె। విమల మతులైన వి
జ్ఞాన విబుధులార॥

కలిమి- లేమి- పుణ్యము- పాపము.

ఉ॥ భండనభీము నీయెుమట పారక నిల్చిన శాత్రవుల్ బృహాన్మండ
లపుండరీక హరినాకనివాసులుపారినర్ బృహాన్మండలపుండరీక హరినా
కనివాసులు చచ్చినర్ బృహాన్మండలపుండరీక హరినాకనివాసులు చిత్ర
మిట్లగున్॥

క॥ సున్నంబడిగిన నొకసతి। కన్నుల నెర్రంగజేసి కడుఁగోపముతో।
సున్నంబిమ్మగొ కొమ్మని। చన్నులపై పైటదీసి చయ్యన జూపెన్॥

పైటదీసి ముత్యాల హారము చూపించినదని తాత్పర్యము.

క॥ సుభటుడు భటుడును హరి హరి। నిభమిభము రథము రథము
నెదిరించెనయా। రభసమిది యేమిచెప్పను। నభమున గిలెన్ పుడమి గుంగె నగములు పగిలెన్॥

॥ బావయనుమరిదింగనియా। యావులలోనొకటిటెన్ను యనగాన
పుడే। యావనియడిగిన వాక్యము। గావలయుం భాషలైదు గానొకపద
మున్॥

ఏలిపరాబావా- ఏ-రమ్ము- మహారాష్ట్రభాషలో. అప-రమ్ము- తురకములో. రా-రమ్ము
తెలుగులో. బా-రమ్ము- కన్నడములో. వా- రమ్ము- అరవములో.

గీ॥ జలములందునునీను జలచరసిరిలేమ। పట్టిచుట్టి జీవబాధజేయు।సా
గుబేగురీతి సారసునేయనా। దీనిజెప్పరయ్య ధీరమతులు॥

నదులయందుండు అగుడు.

గీ॥ తలపజననములవా్రితకోతలకు నెల్ల । వలనుపఘురంగుగలరసావర్తి
-లంగ । నల్లయుద్యోగగృహములె యాలయములు । గాగదనరారు కవుల
సంఘములు మెచ్చ॥

శిరాబుర్రి.

గీ॥ పక్షములనుబుట్టుపక్షిరాజనము । పంటినోరున్న దండుఫణియుగా
దు । కర్ణనూందు వెలయుఘనభూషణముగాదు । కరమునందునాడు కడి
యంబుగాదయా పెద్దవారికెపుడు జెరుపు జేయు । జీవనంబులిడునుజీవుం
డుగాకుండు దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

కింటు.

గీ॥ చీరెగట్టి రాత్రి సిగ్గునవదిగుండు । పగలు చీరె విడచి పనులు చే
యు । చేడె కాదు గానిచేవాడికేనయా । దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

సూరకత్తి.

గీ॥ పాదంబులెనిమిది పరగ కొమ్ములు నాల్గు । నద్దముగను నడుచు న
సురగాడు । శిరము తోకయు లేదు జీవంబు దనరుసు । దీనిభావమేమి తి
రుమలేశ॥

ఎలుకపీత.

గీ॥ కాళ్లు చేతులిల్ల కడుపు కొంచము గాదు । కంట రూడు గుడుచు
కలహకంఠి । అంటిన మొరబెట్టు నదియేమి చోద్యమో । దీనిభావమేమితి
రుమలేశ॥

మృదంగము.

గీ॥ తలయు తోకయు గలిగి చెరగు నాలుక లేదు । కండ్లు రెండుగ
లవు గానగావు । పట్టిమూదినంత ప్రాణంబు లేదయా దీనిభావమేమి తి
తిరుమలేశ॥

పాముహూసము.

గీ॥ చూడ నిర్జీవంబు జూస్తే భ్రమింతురుగాని । కళ్లు వున్నవిగాని ప

ళ్లులేవు। వాతిమున్నదిగాని వర జిహ్వ లేదయా। దీని భావమేమి తిరుమలేశ॥

పాముకూసన.

గీ॥ దేహమెల్లకండ్లు దేవేంద్రుడునుగాడు। నరవాహనము లేక నడచిపోడు। తనకు ప్రాణములేదు తగిలిజీవులజంపు। దీని భావమేమితిరుమలేశ॥

వల-

గీ॥ ఒంటసారములేదు యొడలెల్లనిండెను। పళ్లు వేళి జేసివాయిలేదు। తనకు ప్రాణములేదు తగిలిజీవులజంపు। దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

దువ్వెన.

గీ॥ ఆకసమునసుండునదిపక్షియునుగాదు। తోకగలిగియుండు మేకగాదు। తాడుగలిగియుండు తలపయెద్దునుగాదు। దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

గాలిపడగ.

గీ॥ రాతిమీదమాను రాపాడుచుండంగ। మానుమీద వేళ్లు మలయుచుండు। వేళ్లమీదనీళ్లు వెదజల్లినట్లుండు। దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

గంధపుసాన.

గీ॥ కాళ్లుగలిగియుండుకదలదట్టిట్టును। నోరు లేదు పెక్కునీరుద్రావు। తనకుప్రాణిలేదుతరువులభక్షించు। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

గంధపుసాన.

గీ॥ మూడుకాళ్లమొసలి మూతిపండ్లును లేవు। లేవబట్టకున్న లేవలేదు। కాలవశముచేతకర్రలభక్షించు। దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

గంధపుసాన.

గీ॥ ఒకనికొంటికాలు నొనరకన్నులురెండు। తలకుశిఖయుగలుగుత

పసిగాడు। రాజసభలలోనరంజిల్లుచుండుసు। దీనిభావమేమితిరుమ లేశ॥

కత్తిగంటము.

గీ॥ గ్రామసుకాలవేళ మహిలోననొకజాణ। ప్రాని తిరుగుచుండుపొందుగాను। కాలసున్నమాను కడురమ్యమైయుండు। దీని భావమేమి తిరుమ లేశ॥

పాముకోళ్లు.

గీ॥ మగడు క్రిందనుండు మగువతా పైకెక్కు। భోరుకలిగిలరుగుముద్దరాలు। కారువస్తువులనుఘనులారగింతురు। దీనిభావమేమి తిరుమ లేశ॥

తిరగలి.

గీ॥ కాళ్లడన్నగనిచ్చు కౌగలించగనిచ్చు। పైకిప్రాకిచనులబట్టనిచ్చు। కారుసారమెల్ల ఘనులు ద్రావుదురయా। దీనిభావమేమితిరుమ లేశ॥

తాటిచెట్టు. కల్లు.

గీ॥ కాయమీదమానుకడురమ్యమైయుండు। మానుమీదలతలుమలయుచుండ। లతలమీదవేళ్లు నుత నాట్యమాడును। దీనిభావమేమితిరుమ లేశ॥

వీణ.

గీ॥ అష్టబాహులలరు నది రక్కసియుగాదు। వెలయుజన్నిదంబు విప్రుగాడు। తోకనుండు చెవులు దీర్ఘహధ్వనిచేయు। దీని భావమేమి తిరుమ లేశ॥

ఏకులరాట్నము.

గీ॥ ఎద్దునెక్కి తిరుగు నీశ్వరుండునుగాడు। నలుమొగములుగలవు నలువగాడు। గర్భయుగము నెగడి కడుభ్రమింగుధాన్యంబు। దీనిభావమేమి తిరుమ లేశ॥

గోనె.

గీ॥ నాగరికుడు సజ్జనకుల్యోత్కృష్టవుండు। నీశుమాటికి నెద్దునెక్కి తిరుగు

ధరణి నిరుమొగములు. ధాన్యములను మ్రింగు। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

గోనె.

గీ॥ దాటుకోలగజ్జు దాల్లఁ గుఱ్ఱముగాదు। మెడను నలుపుగలదు న్వా
డుడుగాడు। యిల్లుగట్టనిలుచు నిల్లాలుగాదయా। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

ఊరపిచ్చుక.

క॥ ఆకాశ గలసియుండును। ప్రాకటముగఁ బుష్పించదె ఫలముగ నా
స్తిః। పైదినుసుకడికాచును। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

తాటియాకుగొడుగు.

గీ॥ జన్మకాలమందు జన్మించు పర్ణముల్। వలపఁ బుష్పించదె ఫలము
లేదు। మారుపర్ణమిడని మరివృక్షమేదయా। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

తాటియాకుగొడుగు.

క॥ ఇనుజూచిన వికసించును। మునుకొని శీతాంశుజూచి ముకుళించు
నయా। యనయగ కమలముగాదిది। పనిబడి ముఖ్యముగనుండు పాంథు
లవద్దః॥

గుడ్డగొడుగు.

గీ॥ మెట్టమీదనుండి మేతకు దిగదెప్పు। నియ్యపట్లఁ గావి తేలుబడును।
ఈ కలె కానియుంత మాంసము లేద దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

పశువుగుఱుక్ర పాలపొదుగు.

ఉ॥ ఊసులబట్టి గాదిగివి యున్నతమైన కుచద్వయంబుపై। జీరెదొ
లంగజేసి తడిజేసి చనుంగవబట్టి పొక్కఁగా। గోరిన కోర్కె
మలినావల సాగనంపెని। సారము దెల్పుడీ సురత సౌఖ్యమెఱింగిన జాణ
లందఱుః॥

మేకపాడుగున పాలు పితకడము.

క॥ రాతిరిబైనము నడచును। చేతను దాగోలబూని జిగిబిగిదిరుగుః।

వాతనొకముద్దవేయ నతీతముగా నోరు దెరచు దిరుమలనాథా॥

కుమ్మరసాన.

క॥ కరచరణంబులు గలిగియు। కరచరణవిహీనుచేత గడు మర్దలు
డై। జలచరుడు బట్టుబడెనని। శిరహీనుడు జూచినవ్వె జిత్రముగాదే॥

కప్ప. పాము- పీత.

క॥ నేలంబడిపొర్లాడుచు। గాలికి నోరావలించి గ్రక్కున గ్రింగున్।
వాలించుచుండుమంటల। నాలస్యము లేక దాని నమరగ జెప్పుడీ॥

తిత్తిగడ.

గీ॥ మూడుశిరములుండు ముదమొప్పపదికాళ్లు। నలరు మూడు తోక
లారుకన్ను। లరయనాలుగుకొమ్ములలహస్తములు రెండు। దీని భావమేమి
తిరుమ లేశ॥

అరక.

క॥ పదికాళ్లు నారుకన్నులు। వదనంబులుమూడు మూడువాలంబుల
తో। బమునైనచోటదిరిగెడు। నిదిచెప్పనవారు పెద్దలీసభలోనన్॥

అరక.

మత్తకోకిల॥ చుట్టుదిరుగును రెండుమూతులు జూడ నాలుగు కన్ను
లున్। నట్టనడుమను రెండుతోకలు నడుచుయెన్మిదికాళ్లనన్। గట్టుపుట్ట
ల మెట్టమిర్త్రిల గాడిగా బెకలించెడున్। బట్టుగాగని దీనిభావము బండి
తులు వెలయింపుడీ॥

అరక.

క॥ ఉడికియునుడకనిదొకటి। వడినుడికినదొకటియచ్చు పచ్చిదొక
టియున్। గడునమలనందమౌనది। వడిదీనిని జెప్పవలయు వరసరసులిలన్॥

పోగచెక్క- సున్నము- తమలపాకు.

క॥ ఇలవృక్షులతలబుట్టిన। చెలియలుముగ్గురును గూడి చెలగుచు వేటన్।

తలవాకిట రమియుండిరి। తలపగ త॰ ॰ రక్తధారలుగురిసెన్॥

సున్నము- పోగచెక్క- తః

క॥ శ్రీపక్షిరాజగమనున। కాపట్టు, దూప నగు భరమునకున్।
రూపింప నుభయభాషల। జూపుండొక పేట చోద్యము మీరన్॥

వీశగుండు.

మ॥ రమణుం డుండెడు చోటికిన్నకియచే రంజిల్లుపుష్పావళిన। ద్విమ
లంబైన పసెండి పెట్టెనిడి విస్తీర్ణంబుగా దానిపై। గ్రిమ మొప్పన్నణ చం
డ కాథవు జగత్ప్రాపనోద్భవున్నం పెగ। న్సుమబాణాంగి లిఖించిపంపె నుద
లో జోద్యంబు రెట్టింపగన్॥

వెన్నెలలోది తామరమొగ్గ- సర్పమును వ్రాయడము వాయువును రాకుండాను. సాంబ
మూర్తిని వ్రాయడము మన్మథుడు రాకుండాను. ఆంజనేయులను వ్రాయడము సూర్యుడుద
యించకుండాను. సంపగి పుష్పను వ్రాయడము తుమ్మెద రాకుండాను. ఆంజనేయునుని వ్రా
యడముకు రెండోర్థము నాయొక్కయావ్వనము యీలాగున కాపాడుకుంటున్నాను నీవు
బ్రహ్మచారివాయెనని సూచన నిమిత్తము.

క॥ సతికైదుముళ్లు గలవట।పతి చేతను రెండుముళ్లు బడిమి నిపీడెన్।హి
తమునవొకముడివీడెను। రతిసేయగ రెండుముళ్లు రమణికివీడెన్॥

రవికముడి- పోకముడి- మనస్సుముడి- కొప్పుముడి- బొమముడి.

క॥ కమలా కమలా మోదిత। కమలా కమలావతంస కమలా కమ
లా। కమలాకమలాన్వయవర।కమలాకమలాస్య రాధగాన రెయిచటన్॥

క॥ కమలాకర కమలాకర। కమలాకర కమలకమల కమలాకారా।
కమలాకర కమలాకర। కమలాకరమైన కొలను గనిర కాంతల్॥

క॥ విషధరనుత విషధరసుత। విషధరనుత విషధరాంత విడుధర విను
తా। విషధరసుత విషసుషపతి। విషధర విషవరదనిన్ను వేమరుదలతున్॥

క॥ గంగం దరంగ రవమెస। గంగంబ్రవహించు నిన్ను గంగనుగొ.

వియే। గంగను బురములనెల్లన। గంగల నిర్జరులపురి తగం గనుపట్టెన్॥

క॥ లోలాలిలాలి లీలా। లీలా లీలాల లేల లీలలు లలులే। లోలో లై లాలలలో। లీలాలోలాలు లోల లేలూ లేలా॥

గీ॥ నాని నీనాను నేనును నానినాను। నాన నేనును నిన్నాననినున్న నన్ను। నెన్న నున్నను నిన్నెన్న నున్న నాన। నిన్న నేనన్న నున్న నన్నె న్న నన్న॥

సీ॥ రాజనందనరాజ రాజాత్మజులు సాటి ధరణి నన్నయవేము ధరణి పతికి। రాజనందనరాజ రాజాత్మజులుసాటి ధరణినన్నయివేమ ధరణిపతి కి। రాజనందనరాజ రాజాత్మజులుసాటి ధరణి నన్నయవేమ ధరణిపతికి। రాజనందనరాజ రాజాత్మజులుసాటిధరణి నన్నయవేమధరణిపతికి। భావ భవ భావసత్కళా భావములను। భావభవ భావసత్కళా భావములను। భా వభవభావసత్కళా భావములను। భావభవభావసత్క ళాభావములను॥

ఉ॥ రాధితరాధిరాధి రథరాధిత ధీదితపూర్వనీయ సాంద్రాధిత నా ధినాధి తరదారిత రారితరారిరైరి సుచార్థిత నా ధ నాయతర చారిత కూరిత వారితాంబు విస్ఫూర్థిత సాధులోక నుత పూరిత రాజిత పూ ర్వశేఖరా॥

చ॥ తనతన తాహితాహి యహితార కిమాల కలాలచంచరీ। జవ జవ జాలజాల నహిజాలక వాలకపీలచుంబినీ। కవకవ కావకావశుకకా హిత కాహిత లోకసుందరీ। నవనవ నావనావని వనాహితనాహితపూ ర్వశేఖరా॥

క॥ జలకలకలకులకులకుల। జలదకలక జలజములుకజలమాలకపరో। ఫలనిలవలలన యలసాత్పలదాయక ఫలిత లలిత పూర్వవివేకా॥

చ॥ శరశర కాండకాండ హరిచందన చందన నాగనాగ సుందర

ధర చంద్రచంద్ర శ్రిత నారద నారద తారతార భూ। ధరధగ రాజరా
జ హయదానవ దానవ కాశ కాశ సుత్పురిపురమారిమారి హార భూధ
రిభూధరి కాలకాలహో॥

క॥ మంచివి కుంచెడు శనగలు। మంచముపై నెండబోసి మరచితి న
క్కా। మించెనువర్షము గురిసెను। గుంచములోపోసునక్క పిల్లి కూనలు
బెట్టె॥

మంచివి కుంచెడు శనగలు మంచముపై నెండబోసి మరచితిని, అక్కా మించను వ
ర్షంగురిసిన కుంచములోపోతును అక్కా పిల్లి పిల్లలు పెట్టినది

సీ॥ భుజగలోకాధిశ భోగితల్పశయాన హరిరూపధర మహాపురుష
యనుచు। నతులాబ్జ ముకుటవశోకలితపాదరాజీవ రామార్చనీయ శ్రీరం
గయనుచు। మారీచ మదభంగ మహాత్మ వాయువ్యాస్త్ర శరణసదాశ్రిత నే
త జలజయనుచు। సముద్రగ్రవమార్గ వసరి యోగిసిద్ధాంత కరిరాజవరద
శ్రీకాంతయనుచు॥ దలకు సులుకు నలంగు వెగ్గలుచు బలుకు। సఖులన
యనస్వన శిరోజ చరణ కలన। పవన కందర్ప ఘనహంస జవనతురగ।
భట నట ప్రియ సముదాయ పటిమదోప॥

తాత్పర్యము.

౧ నాయిక సఖులయొక్క నేత్రములు జూచుటచేత వాయుపునకు- అతనికి వాహనము
లయిన లేళ్లను స్మరించుటచేత భయపడుచున్నది- అందుకు సర్పమందు శయనించెడి స్వామి
ని స్మరించుటచేత వాయుపునకును నరసింహరూపమునుధరించిన స్వామిని స్మరించుటచేతలేళ్ల
కును భంగమగును.

౨ నాయిక చెలికత్తెలయొక్క కంఠధ్వని వినుటచేత మన్మథుడును- అతనికి భటులయి
న కోకిలలును తోచుటవలన సులుకుచున్నది- అందుకుసాంబమూర్తిచే వర్ణించబడిన వా
దాబ్జములుగలవాడా యనుటచేత మన్మథునకును- రామునిచే నర్చించబడిన శ్రీరంగనాయకు
డా యనుటచేత కోకిలలకును భంగమగును.

౩ నాయిక చెలికత్తెలయొక్క శిరోజములు జూచుటచేత మేఘమును ఆసమయమందా

దెడి నెమలియును- దోచుటవలన నలిగిపోవుచున్నది- అందుకు వారించునిర్మాణచిన ప్రసిద్ధము
యైన వాయవ్యాస్త్రంగా వాడా యనుటచేత- మేఘమునకును- శరత్కాలంబున మేల్కొం
చిన నేత్రపద్మములుగా వాడా యనుటచేత నెమళ్లకును భంగమగును.

౮. నాయికి చెలికత్తెలయొక్క పాదములు జూచిన హంసలును వాటికిష్టమగు పద్మము
లును దోచుటచే భయపడి పలుకుచున్నది అందుకు అతిశయమగు వర్షకాలమున యోగనిద్ర
నుపొందిన వాడా యనుటచే హంసలకును- శశిరాజునకు వరమిచ్చిన లక్ష్మీవల్లభా యనుటచే ప
ద్మములకును భంగమగును.

సీ॥ ద్విరదంబునడతోడ సరిరాక ముఖభంగ దశనొంది నవ్వుతో దన
రజూచె। గగనంబు నడుముతో బగడెంది మధ్యమాంతముసొంది వేణితో
సమతబూనె। సారసం బంఘ్రితో సరిరాక సావర్ణ్యగతిమాని మోవితో
గదియజూచె। గనకారి కటితోడ నెనమాని నారివేషముబూని మేనితో
సరిగజూచె। దిరిగి సతికింత కుచబాహు సరస నాసికలకు భయమం
ది మొరపెట్టి గతులు మాని। యొరగి ధరగూలి పత్తులై యొకట రెంట।
మూట వాల్గంటితో సరినొనయవయ్యె॥

తాత్పర్యము.

ద్విరదము నడకతో సరిరాక ముఖం భంగమయి- అనగా ద్వి అను అక్షరంపోయి- రదమ
యి - నవ్వుతో సమానం గాజూచెను గగనము నడుంతో విరోధపడి మధ్యమముపోయి అ
నగా గ అనుఅక్షరం పోయి గనమయి- మేఘమయి- కొప్పుతో సమత్వముబొందెను. సారస
ము పద్మం పాదంతో సరిరాక సావర్ణ్యగతమాని అనగా సా అను అక్షరంబోయి రసమయి
మోవితో గదియజూచెను- కనకారి- బంగారపుచక్ర ంకటితో సమత్వమునుబొందలేక నా
రివేషం పూని అరి అను అక్షరంలేని వేషమును ధరించి అనగా కనకరూపంవహించి శరీరం
తో సరిగాజూచెను- తిరిగి తలక్రిందై అనగా రదము దరమై గనము నగమై రసము- సరమై-
కనకం- కనకమై భయమంది- భయార్థకమయి మొరబెట్టెను. అన దరము అనగా శంఖం మొ
రబెట్టెను. గతులు మాని నడవలేక అనగా నగము నడవలేకపోయెను- ఒరగి- ఒరిగిపోయి అన
గా సరము ఒరిగిపోయినదనుట- ధరగూలి- భూమియందుబడి పత్తులై తీగలై ఒకవిధము- రెం
డువిధములు- మూడువిధములచేతను ఆ స్త్రీతో సరిగాకపోయెను.

గీ॥ అతివ కచ నాభి జఘన దేహాననము తమినద రసా లతారాజ

పాదరాగ। రణసనంతమనాదినేత్రి గళభుజ న। ఖోష్ఠకుచవచోదంతము
లుభయగతిని॥

టీ॥ అంబ- స్త్రీయొక్క నాభి. జఘనం దేహం- ఆననం అనంతము- చివర యక్షరం లే
కుండునట్టి॥ తమి, నద, రసా, లతా, రాజ- వీరలను నిరాకరించుచున్నది. నేత్రి, గళి, భుజ,
నఖ, ఓష్ఠం, అనాది- ఆద్యాక్షరంబులేని- మీన, దర, వాల, తారా, జహ వీట్లనునిరాకరించు
చున్నది. కుచం, వాక్కు, దన్తములు- ఉభయగతులన్- రెండుప్రకారములచేతను అనగా
ఆది అంత అక్షరములులేని మీనద, రసాల, తారాజములను నిరాకరించుచున్నది- మీనద
ములనగా చక్రవాకంబులు- తారాజములనగా ముత్యములు.

తే॥గీ॥ అధర ముఖవర్ణ సూన్యంబు లగువకుచము। లాననాకారరహి
త మృణ్యాక్షి మేను। అజ జఘనమండలము హంసయాన కురులు। చరమ
భాన్వితకరములు చానతొడలు॥

టీ॥ స్త్రీయొక్క కుచంబులు- అధరశబ్దంలో మొదటివర్ణంచేత శూన్యంబులు అనగా
ధరములు, పర్వతములు- స్త్రీయొక్క శరీరం- ఆననశబ్దమందు ఆకారం లేనిది- అనగా- నన-
వలెనున్నది- హంసయానకురులు జకారంలేని జఘనమండలం- మేఘమండలం. స్త్రీయొక్క
తొడలు- అన్తమందు- భకారంతోగూడిన కరములు అనగా కరభములు- మణిబంధంమొద
లు- కనిష్ఠాంగుళివరకునుండు చేతియొక్క భాగంబునకు- కరభమనిపేరు.

క॥ విధుకృత కదనము వదనము। మధుకర నికరముల గేరు మగువ
చికురముల్। విధు మధుకర లీలాజయ మధురోక్తులు పిక్కలౌర మధు
రాధరకున్॥

చంద్రుని జెయించిన ముఖంగలది- తుమ్మెదపంక్తిని తిరస్కరించిన కురులుగలది- చంద్రు
నియొక్క సుధారసమునుజయించిన వాక్కులుగలది- వి- విగతమయిన ధు- ధువర్ణంగలి
గిన మధుకరశబ్దమును జయించిన పిక్కలుగలది అనగా మధుకర అను శబ్దములో ధు- అ
నే అక్షరముపోతే మకర అనే శబ్దమాయెను- అనగా మొసలిని జయించిన పిక్కలు కలదని
తాత్పర్యం.

చ॥ సతికుచ వాక్సమత్వ మరిజాత సుధల్గొనబూనివాములై। హతు
లయి వారిజాత వసుధాకృతులూని యుద్వృక్షతంబ ని।ర్జిత రుచిగాంచి

యుం మది నరిత్వము జెందిన చంద్రసేవధి।స్థితిని ముఖాంగముల్ గెలి
చె సీతగదిన్నిట నొంటినోడినన్॥

టీ॥ స్త్రీయొక్క కుచంబునకు వాక్కునకు- అరిజాత, సుధలు సమానంకాహోయి వా
దులై పకారవాదినిగల్గవై హతులయి- వారిజాతవసుధలయొక్క రూపములబూసియు- నేత్రని
తంబములచేత జయింపబడిపోయి తుదకు శత్రుత్వంబొంటి-తుదియందుఅట్టి యనుపేరునుపొం
ది- వారిజాతాని, వసుధాగ్ర స్థైన ముఖమున్ను- శరీరమున్ను వాటిని గెలిచెను యెన్నివిధం
బులనైన ఓడుటయేగాని గెలుచుటలేదు- అరిజాత అనగా చక్రవాకం.

చ॥ అలఘున చంద్రబింబ సమమై తనరారెడు వక్త్రమందులో।
గలసిన నామ భేదములకైవడి నొప్పెడు కప్పుకొప్పుచెక్కులు రదనాం
శుకంబు లవి గుబ్బలకున్ సరిరాకపోయ। చేతులు సరులయ్యెదానివలె
నున్నది చిత్రపుటూరు బోటికిన్॥

టీ॥ ముఖం సాంద్రమయిన చంద్రబింబం వలెనున్నది- అందులో గలసిన నామభేదము
లనగా- ఘనం- చంద్రం-బింబం- నల్లనికొప్పు మేఘంవలెనున్నది చెక్కులు- చంద్రం- కర్పూ
రం లేక వెండివలెనున్నది- రదనాంశుకం అనగా నధరోష్ఠం- బింబంవలె- అనగా దొండ
పండువలెనున్నది- అవి అనగా పర్వతం కుచములకు సరిరాకపోయెను- చేతులు హారంబులా
యెను చిత్రమయిన నూగారు ఖడ్గం వలెనున్నది.

గీ॥ కాంతనెమ్మోము గెల్చు కంజాతములను। కాంత కంజాతములు
గెల్చు కంధరమును। కంధరంబును సమదశంఖంబు గెల్చు। శంఖభావం
బు నయ్యర్ధచంద్రు గెల్చు॥

టీ॥ కాంతముఖం పద్మములను గెల్చును- కాంతశిరోజములు మేఘమును గెల్చును- కం
ఠం శంఖమును గెల్చును- నుదురు అర్ధచంద్రుని గెల్చును.

చ॥ నల శశిబింబ సంపదలణంచు సతీమణి పాణిపల్లవం।బులు నగు
మోము నారు జిగిమోవియు వాక్యములున్ బిసాళిమీ।నులగరిమంబణం
చు నరుణోష్ఠ భుజంబులు నుందయానముల్। నెరుకలు నాసికంబుతగు
నత్తులు నిబ్బరపుం గుచంబులున్॥

నానార్థగాంభీర్యచమత్కారిక.

టీ॥ సతీమణియొక్క పాణిపల్లవములు, నగు యీ రెండును పద్మసంపద నణచుచున్నవి. అనగా పాణిపల్లవం సాదృశ్యం చేత పద్మమును గెలుచుచున్నది- నఖ్య వెన్నెల గాన పద్మ కాంతి నణంచుచున్నది. మోము చంద్రుని సాదృశ్యం చేత గెలుచుచున్నది- అది సర్పం గాన రాహువై చంద్రుని కాంతి నణచుచున్నది- మోవి సాదృశ్యం చేత దొండపండును గెలుచుచున్నది- వాక్యములు శుకములుగాన దొండపండ్లను అణచుచున్నవి. అరుణోష్ఠయైన స్త్రీయొక్క భుజములు సాదృశ్యంచేత తామరతూండ్లను గెలుచుచున్నవి- మందయానం గజం గాన తామరతూండ్లను అణచుచున్నది- నెరుకులు- అనగా కురోజములు సాదృశ్యంచేత తుమ్మెదలను గెలుచుచున్నవి- నాసికం సంపెంగపువ్వుగాన తుమ్మెదల నణచుచున్నవి. కన్నులు సాదృశ్యంచేత చేపలను గెలుచుచున్నవి- కుచములు చక్రవాకములు గాన చేపలను అణచుచున్నవి.

చ॥ మృగధరబింబ సంపదలమీరు వధూటిముఖంబు వేణిచె। ల్వగును నుజూపు కౌను కటియందపుటూరును మోపిపలుకులు। బ్జగుబ్జసాళి చందములబై కొనునంఘ్రిదరస్మితాక్షులు। బిగిచనులున్ భుజంబులును పేర్మి నడల్ కురులంగకంబులున్॥

వధూటియొక్క ముఖమును- వేణి రాహువు గనుక చంద్రబింబముయొక్క సంపద నణచును- నునుజూపును- కౌనును- మృగసంపదనణచును- కౌను సింహామని తాత్పర్యం- కటి- అందపుటూరును- ఘరసంపదను- దొండిలయొక్క సంపదనణంచును- ఊరు- వజ్రాయుధమని తాత్పర్యం- మోపిపలుకులు- బింబ అనగా దొండపండును- అణంచును- పలుకులు- చిలుకలు అని తాత్పర్యం- అబ్జ- పద్మములు- చేపలను- పాదములును- బిగుసగవును- పద్మములను- నగవు వెన్నెలయని తాత్పర్యం- అక్షులు- చేపలు- చేపలను- బిగిచనులు- చక్రవాకములు కనుక చేపలను దినునని తాత్పర్యం- భుజములు- నడకలు- తామరతూండ్లను- నడకలు గజములు గనుక తామరతూండ్లను దినునని తాత్పర్యం- కురులు- అంగకములు- తుమ్మెదలను- అంగకములు- చంపకములని తాత్పర్యం.

చ॥ యువిదమిటారి చన్నవకునోడి గుళుచ్ఛములూనవాచురెం। డవత నుఖూపయుంమొదటవైజగుణంబును వెండిపిగిమె। త్తవడిరజస్థలింపోరగి తాపసబ్రాశ్రయమై యుదాత్తతా। ధివసతియయ్యాశోప్పుము గలంగన జాలకతుష్కుంచనే॥

సుందరిదానియొక్క చనుగవకు సూక్ష్మం. వృత్తగుత్తి- ఛిన్నమై- ఉ- లేనిదై- సూక్ష్మమగుట రెండవశరీరం- నైజగుణమును వెండటీ- శాస్త్రోదుదిడ- వాడిపోయి- పరాగం పోయి- స్థానం చెడి- గకారం లేకుండుటకాశ్రయమై- ఔన్నత్యమునకు స్థానమయ్యెను- ఉకారం చేత గ్రహింపబడిన లికారమునకు స్థానమయి- ఆ స్తనములయొక్క రీతిని పొందలేక తుచ్ఛమయ్యెను అని తాత్పర్యం.

క॥ కొమరుగుబ్బలతో బోరనగము। లావృద్ధిగనియారుగమనమునకు।
లాగి మొదటవుం భావంబైతుమ। పొక్కిలికో డెగతులుగలుగనికనినక॥

స్తనములతో బోగలేక నగములు- మిక్కిలివృద్ధిగని- ఆకారవృద్ధిపొంది-నాగములై- అరుగమనములకోడి-పౌరుషమునుపొంది-మొదట- పుం-శబ్దముగలదై పున్నాగమై భూమియందునాటికొనెను.

గీ॥ కచకుచాననగళనేత్రకరయుగముల। కళికుభృచ్చంద్రదరవారిజ
లతలోడి। పారెధరజొచ్చెక్షయియించెనీటమునిగె। బంకమునజిక్కెనిదు
ద్దలైబయలుకురికె॥

కొప్పునకు - కుచములకు- ముఖమునకు- కంఠమునకు- నేత్రములకు- చేతులకు- తుమ్మెదలు - పర్వతములు - చంద్రుడు - శంఖం , పద్మములు - లతలు - వోడిపోయి తుమ్మెదలు పారిపోయినవి. పర్వతములు భూమిలోకి వెళ్లిపోయినవి. చంద్రుడు క్షీణించుచున్నాడు. శంఖం నీళ్లలోకివెళ్లిపోయినది. పద్మములు బురదలోకిచేరినవి. లతలు పొడుగులై పయికి పడిపోయినవి.

గీ॥ పల్లవంబూనిసఖియమేనెల్లజేసి। పద్మగర్భుండులాదీసి వాగుడి
చ్చి। బూవిసర్జించియప్పుడప్పువ్వుబోడి। డెందమొనరించెసందేహమొం
దనేల॥

చిగురుటాకులతో చిన్నదానిశరీరమంతా చేసి బ్రహ్మదేవుడు పల్లవంబు అనేశబ్దంలో -ల- అనేఅక్షరముతీసివేసి, -వ- అనేఅక్షరముకు గుడియిచ్చి, -బు- అనేఅక్షరముతీసివేసి శేషించిన అక్షరములు పవి అయినవి. పవి అనగా వజ్రాయుధముగా ఆచిన్నదానికిమనస్సును చేసినాడని తాత్పర్యం.

గీ॥ కిసలయంబుననీమేనుబొసగజేసి। సరగకీదీసి యాయూచ్చిసా
గుడిచ్చి। జేసెనాబోలుధాతనీచిత్తములర। గాకగల్లునెసీపనీ కఠినబుద్ధి॥

చిగురుటాకులు అన్నీ నీయొక్క శరీరం జేసి కిసలయం అనే శబ్దంలో -కి- అనే అక్షరము తీసివేసి -య- అనే అక్షరము తీసివేసి -స- అనే అక్షరముకు గుడి యిచ్చి శేషించిన అక్షరములు శిల అయినవి. శిల అనగా రాయి, బ్రహ్మదేవుడు రాయిగానీ మనస్సును జేసినాడా యేమి, అని తాత్పర్యం-

సీ॥ ఘనకేశియనినీవుచనకరాకుసమీర భుజగరోమాళియీపువ్వుబో
ణి। మీనాక్షియనినన్నో మీరకుకోకంబ చంద్రికాహాస యీచంచ్రిపడిన।
బింబోష్ఠియనినన్నో బెదరించకుశుకంబసాంకవామోసయీసన్నుతాంగి।
పద్మాస్యయనినన్నోకలహించకుమృగాంక స్వర్భాను వేణియీజలజపాణి।
శ్వాసవక్షోజవచనాస్యవాసవముల। బంధువులుగానమీకు జెప్పంగివల
సె। నిటులవినకున్నపరువులనిడుటయెగిరి। పడుటకూయుటకందుటఫలము
మీకు॥

౧- ఓ వాయువా మేఘములవంటి తలవెంట్రుకలుగలదనియుట్టరాకు- భుజగమువంటినూగారు- గాలిని మ్రింగునని భావం-

౨- ఓ చక్రవాకమా మత్స్యములవంటి నేత్రములుగలదని అధికప్రసంగముచేయకుమీ వెన్నెలవంటి నవ్వుగలది- చక్రవాకములకువిరహం గలుగును-

౩- ఓ చిలుకా దొండపండువంటియధరముగలదని బెదరించకు- యీవిడ పునుగు వంటి పరిమళం గలది- పునుగుపిల్లి చిలుకనిజంపునని తాత్పర్యం-

౪- ఓ చంద్రుడా పద్మముఖియనికలహం చేయకు- రాహువువంటిజడగలది- రాహువుచంద్రుని మ్రింగును- గాలి శ్వాసమునకుబంధువు- చక్రవాకముస్తనములకు బంధువు- వచనములకు చిలుక బంధువు- ముఖమునకుచంద్రుడు బంధువు- యీప్రకారం బంధువులుగనుకమీకు చెప్పవలసివచ్చెను- అటులవిననియెడల- పారిపోవుట- యెగిరిపడుట- కూయుట- కందుట- మీకు ఫలము. అధికప్రసంగము చేసినవారికింతే ఫలమని తాత్పర్యం-

సీ॥ రాగాదనక చక్రరాజి తన్నలయింప రాజానుజా మనోరమణ
యనుచు। కోడిగంబెనయ జొకుృట సదాగ్రహమాది ననుగాడ్పనోం
ప శేషాంకయనుచు। ముఖవరాంతరరంగ ముచితమేయన తమీ గమను
డేచగ దమశ్శమనయనుచు। తుది శరస్థితిజేయ దోషమన్న మరుండుతె

గజాడ హారశర స్త్రీర్థయనుచు। సఖుల రదనేత్ర చరణోష్ఠ సత్కుచము
లు। కోరక చకోర పల్లవ కుధరములను। వెలయు నళి చంద్రికాఘు కోకి
ల పయోదములను। గనె, నగె, పల్కె, వేనలిపిదల్చె॥

రాగూడదని యాలోచింపక చక్రవాకపక్షులకు యింకాం బాధ పెట్టగా- చంద్రుని చెల్లెలివై నిమిటి యనుచున్నది- చక్రవాకములు చంద్రుని దలంచుటవలన భయపడుచున్నవని తాత్పర్యం, బాల్యంచేత చొక్కగా ఆగ్రహమెందుకన గాలి బాధింపగా శేషుచిహ్నుడా యనుచున్నది- గాలిని శేషుడు తినునని తాత్పర్యం, ఘుఖమున కెప్పడూ భంగం చేయుట తగునా యనగా చంద్రుడు బాధింపగా చీకటిని బోగొట్టువాడా యనుచున్నది. చీకటిని బోగొట్టినరాత్రి యుండదు గనుక చంద్రుడుండడని తాత్పర్యం. తుదను బాణములు నిలుపుట మంచి గాదనగా మన్మథుడు చంపుటకై రాగా శివుని శిరస్సును గంగచేతను పవిత్రంజేసినవాడా అనుచున్నది. తన చెలికత్తెలగుంపు దంత- నేత్ర- చరణ- కుచములు జూచి-పూమొగ్గ- చకోరం- పల్లవం- పర్వతం అనుకొనివచ్చిన తుమ్మెదలు- వెన్నెల- కోకిల- మేఘములు రాగా- చూచెను- నవ్వెను- పల్కెను- కొప్పువిప్పెను- తుమ్మెదకు పరాభవముగాగకుకన్నులు జూపినది. నవ్వుటవలన- వెన్నెలకు పరాభవం పలుకువలన కోకిలకు పరాభవం- కొప్పు విప్పటవలన మేఘమునకు పరాభవం అని తాత్పర్యం.

స॥ అంధకప్రియ సూతివై విషపంక సంకలితాంకము వహించు ఖ
లుడవీవు। యనిశమ్ము నేత్రమ్ములను మారుకొని సత్ప్రధానతల్ జెరుచు
నీ మేనమామ। భాసుర స్పృపదజా పాంశుచ్ఛదాపకర్షణ కర్కశుండునీ
యొసగు సఖుడు। ధరణినెల్లడ ప్రసూత ప్రసవాభిఖ్యను వహించి దిరు
గు నీ సహచరుండు। ఔర దర్పక మీరు కృష్ణాలకాప। కార వైరస్యము
న ధర్మకారులగుట। భీమ విజయాహిత గుణానుకామ మహిమ। అవని,
మష్టచతుష్టయంబనుటకరుదే॥

ఉదకప్రియుడైన నారాయణునికి ప్రియపుత్రుడవై ఉదకపంకంతో చేరిన పద్మమునువహించిన దుర్మార్గుడవని మన్మథునిపరమైన అర్థం- అంధుడైన ధృతరాష్ట్రుని పుత్రుడవై పాపంతో గూడినవాడవు అని దుర్యోధనపరం' ఎల్లప్పుడు పద్మములబాధించి నక్షత్రప్రాధాన్యం బోగొట్టువాడు నీమేనమామయగు చంద్రుడు. ఎప్పుడు జూదములాడి సత్పురుషప్రాధాన్యము ను జడగొట్టువాడని శకునిపరం. ప్రకాశమానమైన వృక్షస్థానమందు పుట్టిన తెల్లని పండుటా.

కులను పూరించియున్నాడు నీ సఖుడైనగాని. ద్రౌపదికొఱకు తెల్లని వస్త్రాలు సమకూర్చిన వానిని సుశ్లోకనకుండు. భూమియందంతటనూ పుట్టిన పుష్పముల శోభను వహించిన నీస్నేహితుడైన వసంతుడు. భూమియందంతటా ప్రసిద్ధుడైన సూతుని కొడుకు పేరు వహించినవానిని కర్ణుని అంగరాజన్నకుడాయనియు- నిర్వంశులనాడా ఆగ్నేయధనుడు. ద్రౌపదీ కేశపాశాకారుని విరోధనుడు. ధర్మజునకు విరోధం. ధర్మజునకు విరోధి. భయంకరమైన జయంతుని సహాయించిన సుయోధనుడు- కీచకుడు- లగ్నునకు- విరోధం చేసిన వారిని యు- నష్టపరుచుటకుగా- సారథి- పాండవులు- పాండుతుడు- తెంపినయుద్ధం- ఘటోత్కచ- శకుని- సుశ్లోకన- కిరీటులని తాత్పర్యం.

సీ॥ నడచెనా గండుగంధసింధుర ఘూర్ణిత వేసంత యంచను నటుపుం
డుగనునను। పలికెనా వల్లకీ కలకంఠ కిలగిరకాండజశబ్దని నటుపుం
డుగనునను। నవ్వెనా చంద్రికా నవసార మల్లికా ఉరుహీరముల నటుపుం
డుగనునను। చూచెనా పుష్పనారాచజాతస్ఫురత్కాంతి దిశలను లటుపుం
డుగనునను। యేమిజెప్పుదునాయింతి కన్నిగిడు। యుహహా యిది నీకు రతి
కేళికబ్బెగాక। పరమభాగ్యశాలియో పాండురంగ। విఠ్ఠలేశ యనం
త రవిప్రకాశ॥

నడచినచో గంధసింధురములయందు మదంతోగూడిన యేనుగుల సమూహమును నిరాకరించుచున్నది. పలికితే వీణా-కోకిల-పారావతముల ధ్వనులను నిరాకరించును. నవ్వితే వెన్నెల- వజ్రము లు- మల్లెలు- ముత్యాలను నిరాకరించును. చూచితే మన్మథ బాణములైన పుష్పముల యొక్క కాంతులను నిరాకరించును ఎత్తుగీతయొక్క నాలుగు చరణముల అర్థం స్పష్టంగా తెలుస్తున్నందున యిదుగో వేయలేము.

సీ॥ కంధరంబలక సంకాశంబుగాలేక లలనవక్త్రోజ్జ్వల్యంబు గో
రె। చంపకంబా మోదసంపదకై ముఖ్యపద్మలతగాంచి కాంతి నాగెదంబు
గోరె। ప్రకరంబు నేత్రసంపదకుముట ప్రాంకృతిదప్ప కంతాకృతి సనదగో
రె। పవనంబు నిశ్వాస ఘటితిగా కదళీకాండకంబూని యాస్యన గతిముగో
రె। తిరిగి కటి నాభి హాసక్రుతి ప్రశస్తి। గనక మొగవెట్టి సుమవనదీ ఖం
డితముల్లై। వంకరతనంబుబూని త్రివర్గ్యఫలము। లలముకొని మేరలకునూ

రమాయెనోర॥

సింధురము- మేఘం-ముంగురులతో సమానంగాలేక- క- వర్ణంలేక అనగా ధరమయ్యె నన్నమాట. పర్వతంబాయి స్తనములతో సామ్యమునుగోరినది. చందనం ఆహ్లాదనరసని ము ఖ్యప్రాశస్త్యంలేక మొదటివర్ణంలేక- అనగా దనమై బంగారమై కాంతిసామ్యమును కోరె ను- ప్రదరంబు- బాణం నేత్రసంపదకు భయపడి ప్రక్షిప్తమైన ఆకారంతప్పి- ప్ర- లేక- దర మై- కంఠంతో సామ్యమును బొందగోరెను పవనం- వాయువ నిశ్వాసపద్ధంగాకి- అపకారము నుపొంది- పకారంలేనిదై- వనమై యావ్వనంయొక్క సామ్యమును గోరెను. తిరిగి పోయి త లక్రిందై- అనగా- ధరము- రధమై- దనము- నదమై- దగము- రదమై- వనము- నవమై- కటి- నాభి- హాస కృతులయొక్క ప్రశస్తిని బొందలేక రధము- మొరబట్టి- నదము గుడిపడి- రద ము అనగా దంతము- ఖండితమై- నవముపంకిరబొంది మూడింటివర్గం తొమ్మిదై సాదృశ్యం బునకు దూరమయ్యెను.

గీ॥ ఆననాధరగళమూర్తులతివకజుడు। చంద్రి కురువింద శంఖ చం చలత జేసి। నంను తచ్చిహ్నాకాఠిన్యశిత చలతలు। పొందె కచ కుచ హా స దృష్టుల నోనర్చె॥

ముఖం- అధరోష్ఠం- కంఠం- శరీరం బ్రహ్మదేవుడు- చంద్రుడును- కెంపును- శం ఖమును- మెరుపును- చంద్రుడును ముఖమును జేసిన్ని. కెంపును అధరోష్ఠంచేసిన్ని- శంఖము ను కంఠమును జేసిన్ని- మెరుపును శరీరంగాచేసిన్ని చిన్నదాన్ని సృష్టించి వాట్లలో నున్న జబ్బులను తీసినాడు- అవియేవనగా- చంద్రుడులోవున్న నల్పెన్నమున్ను- కెంపు యొందున్నకాఠిన్యమున్ను- శంఖమందున్న ధావల్యమున్ను- మెరుపుయొందున్న చపలతనున్ను తీసి తిరిగి ఆచిన్నదానియొక్క అవయవములయందే పోనివ్వకుంటా సర్జనాడు- అవి వేటి యందనగా నల్పెన్నం కొప్పయందుననున్న- కాఠిన్యం కుచములయందున్న- ధావల్యం నవ్వు యందున్న- చపలతను నేత్రములయందున్న సర్దినాడు.

చ॥ వనద ఝషేందు జంబీర సువర్ణములన్ గిరి నీట నింగి చెట్ల ను సెగ నెక్కనీద బహుళవ్యధబొల్పడ మాగ కాగ నార్వను బెళుకం గ కంద నిలరాల కరుంగను నీధుగ్రక్క మున్గ నవయ నొక్కవడ నీరుగ నొనర్చె కచాక్షిముఖ స్తనాంగములూ॥

మేఘం- చేపలు- చంద్రుడు- నిమ్మపళ్లు- బంగారమున్ను యివి ఆచిన్నదానియొక్క కొప్పు

కున్ను- నేత్రములకున్ను- ముఖమునకున్ను- కుచములకున్ను- శరీరమునకున్ను సమానము లు వచ్చి ఆ అవయవములకోడి తపస్సులకు వెళ్లెను- పర్వతములమీదికి మేఘములున్ను, నీళ్లలోకి చేపలున్ను- అంతరిక్షమునకు చంద్రుడున్ను- చెట్లకు నిమ్మపండ్లున్ను- అగ్నిహోత్రములోనికి బంగారం వెళ్లి- అక్కడికి పూరుకోక- పయికియెక్కుతున్నవి మేఘములు- యీదుతూవున్నవి- చేపలు- ఉభయపక్షమందు కృష్ణపక్షమందు బాధపడుతూవున్నాడు చంద్రుడు- వాడిపోతున్నవి నిమ్మపండ్లు- కాగిపోతున్నది బంగారం- అక్కడికి పూరుకోక అరుస్తూవున్నవి మేఘములు- బెదురుతూవున్నవి చేపలు- కందిపోతూవున్నాడు చంద్రుడు, రాలిపోతూవున్నవి నిమ్మపళ్లు కరిగిపోతూవున్నది బంగారం- అక్కడికి పూరుకోక నీళ్లుగ్రక్కుచున్నవి మేఘములు- మునిగిపోతూవున్నవి చేపలు- అరిగిపోతూవున్నాడు చంద్రుడు- నుసుకులుపడిపోతూ వున్నవి నిమ్మపళ్లు. నీరయిపోయినది బంగారం.

చ॥ వర భుజగేశ సింహములు శ్వాసఖ వేణ్యవలోకన స్వరయోగ్య౹వర ములకోడి వారధి వనంబుల పుట్టల పూరులన్ గుహాం౹తరముల మున్నవి క్కరి శిన దాగి రపింపగ నిట్టూర్పు లివ్వ౹ స్వరగతి నేగ నీడగని తొత్తరపాటు దగ జేసితౌ చెలీ॥

శంఖం, సర్పం, లేడి, సింహమున్ను- కంఠమును, జడకు చూపులకు, నడుమును, సమానమును పొందుదామనివచ్చి ఓడిపోయి సముద్రంలోకి వెళ్లిపోయినది శంఖం, పుట్టలోకి వెళ్లిపోయినది సర్పం, గడ్డలోకివెళ్లిపోయినది లేడి, గుహలోకి వెళ్లిపోయినది సింహం, అక్కడికి పూరుకోక మునిగిపోతున్నది శంఖం, నిక్కిచూస్తున్నది సర్పం, గడ్డితింటున్నది లేడి, దాగున్నది సింహం, అక్కడికిపూరుకోక అరుస్తున్నది శంఖం, భుస్సుమని నిట్టూర్పులిస్తున్నది సర్పం, వేగంగా పరుగెత్తుచున్నది లేడి, తననీడను తానుచూచుకొని తొందరపడుచున్నది సింహం, యీలాగా చేస్తివిగదా చిన్నదానా.

క॥ నలుగురు నిను బలుమారును। గెలిచిరి సుగుణోక్తిదీప్తి కీర్త్యాకృతులన్। నలుగురు నిను బలుమారును। భళిభళియన వెలసితౌర భాగ్యతరంగా॥

నలమహారాజు- గురుడు- సూర్యుడు- బలరామస్వామి- మన్మథుడు- పలుమారును సుగుణం- యుక్తి- కాంతి- కీర్తి- రూపము వీట్లచేతను వీర్లను గెల్చిరి. సుగుణములచేత నలుని- యుక్తులచేత గురుని- కాంతిచేత సూర్యుని- కీర్తిచేత బలరాముని- రూపముచేత మన్మథుని- నల

మహారాజు- గుహుడు- సూర్యుడు- బలరామస్వామి- మన్మథుడు- వీరలు భళీభళీయనగా యే మి ఆశ్చర్యం- భాగ్యశరంగుదా.

చ॥ కనిసెసుచాస నాంగరు విగిన్నెలతో నెలతోలతోన్నతిక౯। గొనకొని వాకి/- శేక్షుణముకోయిలకోయిల కోల బాణ కోగునకిచ కింత గూపము లు కంకర్ణమో దర్శమో రమ్యమో। వనిత నోసల్పఘుల్ నడుము చంద్రహ రిక౯ లహరిక౯ హరిక౯ సగుక౯॥

కోపించి పెంచరు విగిన్నెలతోను- ఆననరుచి నెలతోననగా- చంద్రునితోను- అంగరుచి తీ గెయొక్క- పోన్నత్యము పొందె- వాక్కు- కోయిలకో- కిటి యాలకో- అనగా భూమిగా- ఈ క్షణము- లకోంకో అనగా బాణమునకో- గొప్పదైన కిచం మేఘమ్ము- కంపం శంఖమ్ము- నూ పకు లక్ష్మితోవికల్పమునుబొందె- ఆ స్త్రీయొక్క- నుసలు చంద్రుని- ఒకలు ప్రవాహమును- నడుం నింహమును- సర్పమను-

క॥ అహాహా దాని పిరుందులు। రహిం నెన్నగ దానిబోలు రథ సంబె సగుక౯। మహిం ళ్ళా మధ్యం బెన్నగ । మహిం ళ్ళా మధ్యముని బోలు మానవ నాథా॥

హాశ్చర్యం- దానిపిరుదులు సొగసుచేత యొన్నగా- దా- అనే అక్షరమును బోలును- రెండవఅర్థం- హాశ్చర్యం ఆస్త్రీయొక్క- పిరుదులు లెన్నగా ఏనుగనుబోలును- అనగా యేను గ కుంభస్థలములవలెనున్నవని తాత్పర్యం- ఓరాజా స్త్రీనడుం యెన్నగా భూమియందు- ళా- అనే అక్షరంయొక్క- మధ్యప్రదేశంవలె నున్నదని తాత్పర్యం-

క॥ మహిం ళ్ళా పున్నాగంబులు। రహింగుసుమ కదంబలీల గాగ్రిలగ న చొప్పె। మహిం ళ్ళా పున్నాగంబులు। రహిం కుసుమ కదంబ లీలలం గాగ్రిలె గమన్॥

మహిళా- ప్రేంకనపృథివియున్న పున్నాగంబులు, పొన్నచెట్లున్న, పుష్పసమూహముల యొక్క- విలాసములనె నొప్పుచుండగా, మహిళా, నాయికయున్నా- పురుష శ్రేష్ఠుడైన నాయకు డును- కుసుమకదంబలీల, మన్మథలీలను అనగా సురతంయొక్కలీలగా ప్రకాశించెను.

క॥ ఆ చపల న్యాలోచన । మేచకి కచ రుచిక నోడి మేఘ నిచయ ముల్ । ప్రావీనబర్హి మోసెను। నీచతపసహింపది తన్మణిమ్యామలాంపవక౯॥

ఆ స్త్రీయొక్క నల్లని కేశములయొక్క కాంతికోడిపోయి మేఘసమూహాయముగూడ తాము నీచతను ఒప్పుకొని ఇంద్రనీలములకాంతిబొందుటకు ఆయింద్రనీలములకు చిరుతయైయున్న ధర్మాన్ని సూచుచున్నది॥

గీ॥ అల్లచెలిమోవి బింబంబు నపహసించు। దాని కనయుగుచుండును దానినడలు। అవియె సరివచ్చు గుచములకవియె సరియె। మోముగలదిలని టువంటి ముదితగలదె॥

ఆచెలియొక్క అధరోష్ఠం దొండపండును పరిహసించును, ఆపెడనడకలు హంసలకు మానమగును, కుచములకు అవియె సరిగానుండును, అనగా వాటికివియె సమానము, అవి యొసరియె, పర్వతమైన సమమగునా, మోము, కలది, కళలుగల చంద్రునివంటిది, ఇలను ఇట్టి స్త్రీకలదా॥

ఉ॥ లింగనిషిద్ధుగల్వాలచెలింగని కర్దమమూషితక్ వృక్షాళింగనిసంత తశాళి లవలింగని కంధరమేచకుక్ త్రిశూలిలింగని కృష్ణచేలుని హాలింగని నీలకచక్ విధాత్ర నాలింగని పాండురంగవిభునింగని కీర్తిహాసంచె దిక్కులక్॥

కళంకంచేత నిందితుడైన చంద్రునిజూచియును, బురదసంపర్కంచేత జెడిన తామరతూడునుజూచియు. సంతతాళి-యెప్పుడును తుమ్మెదలవెక్కుడుతోగూడినదియును, కంఠమందు నల్లగానున్న సాంబమూర్తిని జూచియు నల్లని వస్త్రంగల బలరామస్వామిని జూచియును, నల్లని తలవెంట్రుకలుగల సరస్వతీదేవిని జూచియును, పాండురంగవిభుశ్రేష్ఠునియొక్క కీర్తిదిక్కులను నవ్వెను,

చ॥ వనదరమాభగోప్పినయ వాడిగదా నెదిరించె నాభి మేల్లనగ ననాదితానని గళంబును దాదిగ్గనెతి। నేనె పొమ్మని తను కాంతియు స్వనగ నమ్ముఖరత్వము। మాన్పి మధ్యముక్ ... యుగక్ నఖాళినగుపీనులుసాటి కి హెచ్చుబోటికిక్॥

మేఘలక్ష్మీకాంతిచేత కొప్ప ఒప్పుచుండగా నాభి ప్రతివాదియై అనిన్ని, -వ- కారము దిగిపోయినదనిన్ని, నదరమాభ, సుడికాస్తి నెదిరించెననియు, మెలువి చొరంపగా అనాది తానని యు, నకారం విడిచితే తాననియు, దరమాభ, శం[illegible]కాని, గళమెదిరించెను- శరీరకాస్తి,

శిల్లిన్మైయనియు, ద- వర్ణముపోగానసనియు, రమాకరమైనదనియు, ననగా లక్ష్మీకాన్తి తుల్యమై నదనియు, శ్లేషటనుమాన్పించి -ర- వర్ణము తీసియనియు, మాళ, అనగా లేదనియు, మధ్యమ ములేనిదయ్యెను అనియు శల్కరింకు రా తిరుగగా, భమా, అనగా నక్షత్రకాన్తి సభాళి, రవ, ద న్తము, నళ్ళు, నవ, తొమ్మిది అంకెవలె చెళులున్నవనియు, తాత్పర్యం-

శా॥ నాళీకంబు నళీకయుక్తి బయలైన న్మధ్యము శ్రీకికో। హై లెక్కింప
గ నాపయిఁగ నుచవచః ప్రారూఢి కాహైజనన్। బాలాగ్రీవకు సాటిగామి
గరముఁ బ్రార్థించి పాదంబుఁ బ్రాల నీవ్రీ లె। నళీకయుక్తి సతికన్నన్న న్నైలం
గెం మటిఁ॥

నాళీకము, అసత్యమైనయుక్తిచేత అనగా -ళీ- అను వర్ణము లేక బయలుయ్యెనన్ ఆకాశంగా అనగా నాకమనగా ఆకాశంగాన మధ్యము శ్రీకి సరియయ్యెను- ఆతరువాత గస్వముగాతి చారింపగా యనియనియు, నాదీని, కో, హై, లుపెట్టగా, కోకము, హైకము అయినదన్నమాట, కోకమనగా చక్రవాకం, కుచప్రారూఢికి, కుచప్రశస్తికి, హైకము, కోకిలసమూహం, వచఃప్రారూఢికి. వాక్ప్రశస్తికి, కాహైజనన్ హైనున్న కా- బోతే నాళీ, నాళము బాలయొక్క కంఠము నకు సాటియైనదిగాను. నాళీకమనగా పద్మముగాన హస్తములను ప్రార్థించిపాదములకో డెను- ళీ- కాలు రెండు వర్ణములు తీసివేయుటచేతను, నా అయి అనగా పురుషుడు సతియొక్క కన్ను సంజ్ఞను సంచరించునని తాత్పర్యం-

మ॥ శరదబ్జాస్య కచఛవి ప్రతిఘటించంబోయి శైవాలమా। శరజ
న్మంబు జడాశయంబులనే నూచం దానవారిప్రభా। వరసోత్కర్షకు గా
మి నింద్యమగుచున్నాపోయి వక్షోజ। మద్గరతిఁ డాగ నహీనమున్లచటనూ
గా లేవగా భీతిలేఁ॥

శరత్కాలపద్మమువంటి నేత్రములుగల నాయికయొక్క కేశకాంతిని ఎదుర్కొనబోయి శైవాలము అనగా నాచు, ఉదకజన్మమునై ఉదకస్థానములనై పొందగా రాక్షసజన్మమును, మందబుద్ధియునని రెండవయర్థం- తాను నూతన శత్రుప్రభావరసోత్కర్షకునిలువలేక శ్రీమహావిష్ణువుయొక్క ప్రభావరసోత్కర్షకు, నిలువలేకయని రెండవయర్థం, నింద్యమై -శా- అను అక్షరంపోయి, వఋఖభంగమై యని రెండవయర్థం- స్తనములనెదు దుర్గములయందాసక్తిచే డాగగా, అనగా శైవాలములో వా పోతే శైలమైయని తాత్పర్యం- నూగారు సర్పంవలెవిండుచుండగా భయపడెను-

చ॥ కరివనజాహిలంగెలుచు కాంతలసద్గమనంబు మధ్యముల్ కరము లు నూరులుస్తనయుగంబును పక్షిమి మేఘకోకిల ద్విరసనరాజులన్గు నళికచ మూర్పును సుస్వరంబు సం స్మరణయు రోమరాజియునుప ట్లసు గానమునుం గ్రమంబునన్॥

ఆచిన్నదానియొక్క గమనం, ఏనుగునుజయించును- నడుం, ఏనుగునకు శత్రువైన సింహమువంటిది- కరములు పద్మములను జయించును- తొడలు పద్మములకు శత్రువైన యేనుగుతొండమువంటిది- కుచయుగము చక్రవాకములను జయించును- ముఖము చక్రవాకశత్రువైన చంద్రునివంటిది- కచము మేఘమును నవ్వును, ఊర్పు మేఘశత్రువైన వాయువువంటిది- కంఠధ్వని కోకిలను నవ్వును- సంస్మరణ కోకిలశత్రువైన రామస్మరణవంటిది- రోమరాజి ఆదిశేషువును నవ్వును- పద్మముగానము, సర్పమునకు శత్రువగు నెమలివంటిది-

క॥ ఆగరితకు ముఖకుచకచ భాగరిపు సుధాంశునిచ బలభిన్నాశా భాగభగీప్రగధిగీ నైగనగిపక్షిముల నగుంతగుమిగులన్॥

ఆ స్త్రీయొక్క ముఖకాంతి చంద్రుని ధిక్కరించును, కుచములు [illegible] యొక్క [illegible] వాడుటను, తగును- కచములు ఇంద్రనీలమణికిరణములయొక్క [illegible] గాడుటను అతిశయించును-

సీ॥ సారంగమదహారి సంపన్నతవహించు ఘనసారసచ్ఛాయ కదు వహించు। సారంగమదహారి సంపన్నతవహించు ఘనసారసచ్ఛాయ కదువహించు। సారంగమదహారి సంపన్నతవహించు ఘనసారసచ్ఛాయ కదువహించు। సారంగమదహారి సంపన్నతవహించు ఘనసారసచ్ఛాయ కదువహించు। బాలికామణి తనుమధ్య నీలచికుర। చారుదీర్ఘవిలోచన సరసహాస। తరుణి మోహనమూర్తి సౌందర్యవదన। నవ్య సౌరభ్యసురుచిర నఖరరేఖ॥

బాలికామణియొక్క కృశమయిన మధ్యం, సింహసంపత్తి వహించును- నల్లనితలవెంట్రుకలు మేఘముల శ్రేష్ఠమైనచ్ఛాయనువహించును- సుందరమైన దీర్ఘనేత్రములు, లేడియొక్క చూపుయొక్క సంపత్తిని వహించును- సరసమైన నవ్వు కర్పూరంయొక్క ఛాయనువహించును- స్త్రీయొక్క శరీరసౌందర్యం ఉన్మాదమును పుట్టించు సంపెగయొక్క సంపదను

వహించును- ముఖం పద్మచ్ఛాయను వహించును- సౌరభ్యము కస్తూరియొక్క సంపదను వ
హించును- కోర్లు ఘనమైన, శ్రేష్ఠమైన నక్షత్రకాంతిని వహించును-

శా॥ సాధీయో ముఖపూరితోద్వమితతా సత్యోర్ధ్వగోదన్వదు।ర్ణో
ధారాంతరటత్తిమింగిలగిల ప్రోత్థాన నిధ్యాన ల।బ్ధాధీశ ప్రభుతాస్వభా
గహరణార్థాయాయి నాథానుజ। ప్రాధాన్యాతి విలోలవాక్సృగబట బ్ర
హ్మన్ స్తుమస్త్వామనున్॥

సాధీయ, శ్రేష్ఠమైన, ముఖ, ముఖముచేత- పూరిత, పూరింపబడినదై- ఉద్వమితతా, వెళ్లగ్ర
క్కబడుటచేత- ఆసత్యోర్ధ్వగ, సత్యలోకపర్యంతం పైగావెళ్లిన- ఉదన్వత్, సముద్రముయొ
క్క- అర్ణోధార, ఉదకధారయొక్క- అన్తః, లోపలను- అటత్, సంచరింపుచున్న- తిమింగిల
గిల, తిమింగిలగిలములను- పెద్దమీనులయొక్క, ప్రోత్థాన, లేచుటయొక్క- నిధ్యాన, చూచుట
చేత- లబ్ధాధీశప్రభుతా, పొందబడిన తనపెనిమిటియొక్క ప్రభుత్వములో స్వభాగ, తనవంతును-
హరణార్థ, హరించుటకై- ఆయాయి, వచ్చుచున్న- నాథానుజ, తనపెనిమిటితమ్ముడైన మన్మథు
నియొక్క- ప్రాధాన్య, ప్రధానత్వముచేత-అతివిలోల, మిక్కిలిచంచలములగుచున్న- వాక్, స
రస్వతీదేవియొక్క- దృక్, చూపులుగల- అజటబ్రహ్మన్, మత్స్యావతారపరమాత్మ- త్వామ్,
నిన్ను- స్తుమః, స్తోత్రము చేయుచున్నాము- అనున్, అనుచున్నారు-
అనగా మత్స్యవిగ్రహం సముద్రోదకమునంతా తాగి పైకిచిమ్మగా ఆయుదకధార సత్యలోక
ముదాకా వెళ్లుటయును, అందులో పెద్దమత్స్యములు కదలుచుండుటయును, చూడగా మన్మథు
డు మత్స్యధ్వజుడు గాన అతడు తనఅన్నయైన బ్రహ్మదేవునియొక్క ప్రభుత్వములో సగభా
గం పంచిపెట్టుమని వచ్చుంగాబోలునని భయముచేత సరస్వతీదేవి చూచుచున్నదని తాత్పర్యం.

శా॥ ద్యూత్తంభద్గిరి కల్పితావతరణద్యోవాహినీసంగమో।పాత్తేం
దూదయనిష్పిత్ర్యాణజలధి ప్రారబ్ధపుత్రోత్సవో। దాత్తత్వాత్తగజాశ్వ
వన్య శనకన్యా గోమణీదాన సం।పత్తిప్రీణిత దేవధుల్యధిపతిబ్రహ్మన్ స్తు
మస్త్వామనున్॥

ద్యూత్తంభత్, ఆకాశమునకునిగుడిన- గిరి, మందరపర్వతముచేత- కల్పిత, చేయబడిన- అవ
తరణ, దిగుటగల- ద్యోవాహినీ, ఆకాశగంగయొక్క- సంగమ, సంగమముచేత- ఉపాత్త, పొం
దబడిన- ఇందూదయ, చంద్రోత్పత్తిచేత- నిష్పిత్ర్యాణ, పితృఋణముతీరిన- జలధి, సముద్రుని
చేత- ప్రారబ్ధ, ఆరంభింపబడిన- పుత్రోత్సవ, పుత్రోత్సవముయొక్క- ఉదాత్తత్వ, అతిశయము.

వలన- ఆర్త, స్త్రీకరింపబడిన- గజ, యేనుగు- అశ్వ, గుర్రం- తనీ, ప్రత్యసుగుదాయం- ఆసన, అన్నం- కిన్యా, కన్యక- గో, గోవు- మణిరత్నం- దీనిగురిత్రి- దానసంపత్తి, దానసంపదలచే తి- ప్రీత్యా, సంతోషపెట్టబడియుండిన- దేవ, దేవతలు గలవాడా- ధన్యాధిపతి ప్రాస, ఘూర్ణావతా రపరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను- ప్రమ్, స్తోత్రించెదను- ఇనసన్, అనుచున్నాడు-

సముద్రమథనకాలమందు పూర్వుగా పైని మందరపర్వతమును నిలవబట్టుటచేత దాసిత్వ రమాకాంతమంటిన నయన ఆకాశమందు దానిమునుమునిగి సముద్రముతో సంగమము చేసినం దున సముద్రమను చంద్రుడును పుత్రుడు బుట్టినయను. అందువలన పిత్రుయుగాం దీనివలన సంతోషించెను సముద్రము పుత్రోత్సవమున దేవతలకు దానములు చేసినాడు- అవి యెవ్వియ న్నను. ఐరావతమనెడి గజదానం, ఉచ్చైశ్శ్రవమను అశ్వదానం, కల్పవృక్షములనెడు వనదానం, అప్సరసలనెడి యన్నదానం, లక్ష్మియనెడి కన్యాదానం, కామధేనువనెడుగోదానం, చింతామ ణి కౌస్తుభమనెడి రత్నదానమును యీదానములు ప్రతిగ్రహించి దేవతలు సంతోషించినారని తాత్పర్యం-

శ్లో॥ ఆద్యాలోకన భక్తిసంభ్రమవతీ నేహాః ప్రసూనస్థితిః। స్వా ద్యాంభస్తులసీభవ ప్రియకర ప్రియతా నా మాత్రజా। గ్రదోగ్యగాంబుధ దంష్ట్రిగాగ్రిరిపుహ్యాతా లామిష ప్రాయిదుం। భద్యాభోసిథ నస్తకీ స్థాకిటి బ్రిస్తూకస్తు నస్త్వామసు॥

ఆద్యాలోకన, మొదటిపర్యాయపుచూపు- భక్తి భక్తిచేతను- సంభ్రమవత్, త్వరపడుచున్న ఆనే హాః, కాంతనెడు- ప్రసూన. పువ్వునిచేత- స్థితి విన్యసించిన- స్వా, ద్యాంభ, ప్రశస్తమైనపా ద్యోదకమున్న- తులసీ, తులసియునెడి- ప్రియ ప్రియంకరి- ప్రియ యిచ్చెడి- ఖురప్రహారినామాత్ర జాగ్రద్యోగాంబుధ, దెక్కలచే దుగుటకుమాత్రమే కూడ యున్నసముద్రమున్న- దంష్ట్రి కొరకొనసున్న- రిపుహ్యాతారామిషప్రాయ, శత్రువులుకైన నన్గుంచేమాంసము వినగా గల- శభత్, ప్రకాశించుచున్న- యాపాసిన స్తస్థ, భూమిప్రదేశమున్నాల క్రీడ్రప్యాన్, వ రాహావతారపరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను- ప్రమ్, స్తోత్రించేయుచున్నాము- ఇనసన్, అనుచున్నాడు-

స్వామి వరాహావతారనొత్తి హిరణ్యాక్షునిగుండె కోరతోబడ్డుజేసి ఆమాంసంతోనే భూమినియెత్తి సముద్రములోనిలవబడియుండగాసముద్రం దెక్కలమట్టుకే అయ్యుండగా స ముద్రం. నాపురుషుడు చేసిన పాద్యోదకంవలెనున్నా శత్రువుగుండె మాంసంతో అంటు కున్నభూమి నల్లగానుండుటచేత కాంపురుషుడు సమర్పించిన పుష్పములనునట్లున్నదని తా త్పర్యం-

శా॥ డింభద్రోహివధోత్కటోత్క్రమణ రుష్టిక్షిప్తతారోమకూ।
పాంభోజప్రభవాండ భాండదళనోద్యద్ధ్వానధీకృత్సభా। స్తంభాంత
స్స్ఫుటన స్ఫురత్పెళపెళ ధ్వన్యస్త నిశ్చేష్ట నిర్దంభోద్యోగ దిశావశాప
నృహరే బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనుక్॥

డింభద్రోహి, బాలుడైనప్రహ్లాదుని బాధించుచున్న హిరణ్యకశిపుని- వధ, వధయునట్టి ఉత్కటోత్క్రమణ, ఉద్ధతంగా వెడలుటయందలి రుష్టిక్షిప్తా, కోపంచేతనైన క్షేపంచేత- రోమకూపాంభోజప్రభవాండభాండదళన, రోమకూపములయందలి బ్రహ్మాండభాండములు బద్దలగుటచేత ఉద్యత్, పొడముచున్న- ధ్వానా, ధ్వనియనెడి- ధీకృత్, బుద్ధినిజేయుచున్న- సభా స్తంభాంత స్ఫుటన, సభలో స్తంభంలోపల బద్దలగుటచేత- స్ఫురత్, వెడలుచున్న- పెళపెళధ్వని, పెళపెళధ్వనిచేతను- అస్త, త్రోయబడి- నిశ్చేష్ట, చేష్టలుడిగ్గి- నిర్దంభోద్యోగ, దంభప్రయత్నములు లేనట్టి, దిశావశాప, దిగ్గజములుగల- నృహరిబ్రహ్మన్, నృసింహపరమాత్మా, త్వామ్, నిన్ను- స్తుమః, స్తోత్రంచేయుచున్నాము- అనుక్, అనుచున్నాడు-

నరసింహావతారం స్తంభంలోనుంచి వెడలునప్పుడు శత్రువునందలికోపమున కటకటపడుచువచ్చుటచేత రోమకూపంలోనున్న బ్రహ్మాండభాండములు బద్దలైనట్లు స్తంభం బద్దలయిన ధ్వని వినబడుటచేత దిగ్గజములు విభ్రాంతములై నిశ్చేష్టితములైనవని తాత్పర్యం-

శా॥ స్వతల స్వచ్ఛతరారుణత్వ రచిత స్వస్త్రీపరేడ్భ్రాంతివా।
క్ప్రాతికూలత్వ దశానుకారిగళగాద్గద్యత్క్షమాంభోజ భూ। నుతిహాసన్న
ఖరప్రసారిత పదాబ్జోద్యద్గంగాసవా। ప్రతిమాళీశ కపర్దమండల వటూ
బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనుక్॥

స్వతల- తనయొక్క అనగా పాదమునొక్క- అరికాలుయొక్క- స్వచ్ఛతరారుణత్వ- స్వచ్ఛమయిన మెరుగుచేతను- రచిత- చేయబడిన- అస్వస్త్రీపర- అన్యస్త్రీయందాసక్తుడయిన- ఈట్- పెనిమిటియొక్క- భ్రాంతి- భ్రాంతిచేతనయిన- వాక్- సరస్వతియొక్క- ప్రాతికూల్యద శ- ప్రాతికూల్యావస్థను అనుకారి- పోలుచున్న- గళ- కంఠమందలి- గాద్గదీ- గద్గదస్వరంచేతను- అక్షమ- అసమర్థుడైయున్న- అంభోజభూ- బ్రహ్మదేవునియొక్క- నుతి- స్తోత్రమును గురించిన- హాసత్- నవ్వువలెనున్న- నఖర- గోళ్లుగలదై- ప్రసారిత- చాచబడిన- పదాబ్జోద్యత్- పాదపద్మములనుండి- జ- పుట్టిన- గంగయెనెడి- ఆసవ- మకరందమునకు- అప్రతిమ- అసమానమయిన- అళి- తుమ్మెదయైన- ఈశ- ఈశ్వరునియొక్క- కపర్దమణ్డల- జటాజూటమణ్డల

మునుల పట్టుబ్రహ్మన్ - బ్రహ్మచారి వామన పరమాత్మా- త్వాం- నిన్ను- స్తుమః- స్తోత్రించేతుము- అనున్- అనుచున్నాడు.

అనగా వామనావతారములో భగవంతుడు చాచిన పాదం బ్రహ్మలోకింబునకు వె ళ్లుటలో స్వచ్ఛమైన ఆ పాదంయొక్క అతికాలిలో సరస్వతియును బ్రహ్మయును ప్రతిఫ లించుటచేత రూపం యర్రగా మారుటచేత తనయం దాసక్తుడైన పెనిమిటి మునిసుతుడ ని యందాసక్తుడైనాడనుకొని సరస్వతికి కోపంవచ్చి వాక్కులు సాగకుండా చేసినదన్నట్లుగా బ్రహ్మదేవుడు స్తోత్రంచేయునప్పుడు కలిగిన భక్తివల్లనైన గద్గదస్వరంచేత స్తోత్రం ఆడుచు చుండగా నవ్వుచున్నట్టు గోళ్లు ప్రకాశించుచుండగా చాచబడిన పాదం పద్మంవలెనుండుట చేత అందులో పుట్టిన గంగ మకరందరసంవలె గానవచ్చుచుండగా దానిని స్వీకరించుచున్న శివజటాజూటం నల్లగా తుమ్మెదవలె ప్రకాశించుచుండెనని తాత్పర్యం.

శా॥ ఆజిప్రౌఢిమ దుర్జయార్జునగళ ద్రాగాసృగాస్వాదన। వ్యా జాపోశన భాక్తదస్వపహృతి ప్రాణాహుతి ప్రస్ఫుర। ద్రాజాళీనిఘసా వసానవిఘస ప్రాయేందు ఫేలాయితా। బ్జాజాధ్యత్కు కుఠారధారిభృ గురాడ్బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనుః॥

ఆజిప్రౌఢిమ- యుద్ధప్రౌఢిచేత- దుర్జయ- జయింపశక్యుడుగాని-అర్జున- కార్తవీ ర్యార్జునుని- గళ- కంఠమందలి- ఉదగ్రాసృక్- అధికమైన రక్తంయొక్క- ఆస్వాదన- త్రాగుటయనెడి- వ్యాజ- మిషగల- ఆపోశన- ఆపోశనమును- భాక్- పొందిన- తత్- ఆకా ర్తవీర్యార్జునుని- అసు- ప్రాణములను- అపహృతి- అపహరించుటయనెడి- ప్రాణాహుతి- ప్రాణాహుతితోటి- ప్రస్ఫురత్- ప్రకాశించుచున్న- రాజాళీనఘస- రాజసంఘమును చంపు టయనెడి భోజనంయొక్క- అవసాన- అంతమందలి- విఘసప్రాయ- భోజనశేషంవలె ను న్న- ఇందు- చంద్రుడును- ఫేలాయిత- ఉచ్ఛిష్టపాత్రయువలెనున్న- అబ్ధిరాజాధ్యక్ష- సము ద్రశ్రేష్ఠమయిన క్షీరసముద్రంగల- కుఠార- గండ్రగొడ్డలిని- ధారి-ధరించిన- భృగురాడ్బ్ర హ్మన్- పరశురామబ్రహ్మమా- త్వాం- నిన్ను- స్తుమః- స్తోత్రంచేయుచున్నాము- అనుః- అ నును.

అనగా పరశురామునిచేత గండ్రగొడ్డలి రాజులనందరిని ఆహారంగా భక్షించినట్టు ను- భోజనసమయమందు ఆపోశనముపట్టుట కలదుగాన కార్తవీర్యార్జునుని రక్తమెఆపో శనమయినట్లును అతనిప్రాణంబులే ప్రాణాహుతి యయినట్లును రాజశబ్దవాచ్యుడయిన చంద్రు డు భోజనశేషమయినట్లును క్షీరసముద్రం వుచ్ఛిష్టమయినట్లును తోచుచున్నదని తాత్పర్యం.

శా॥ చాపఛాత్రనిషంగభంగ కుపితక్ష్మాభృద్ధనుః పంచవ। క్త్రీపంచాళీకదృఙ్నియోక్త హుతభుగ్గ్రీవాద్వయీ పంచక। వ్యాపార భ్రమకారిపఙ్క్తిగళగళ్యా ఖండనాఖండ దో। ర్నైపుణ్య ప్రదరౌఘ రాఘవ పరబ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనున్॥

చాప- వింటికిని- ఛాత్ర- శిష్యునకును- నిషంగ- అంబులపొదియైన సముద్రానకును- భంగ- పరాభవమును జేయుటచేత- కుపిత- కోపించిన- క్ష్మాభృద్ధనుః- శివునియొక్క- పంచవక్త్రీ- అయిదుముఖములయందును- పంచాళీక- అయిదులలాటములయందలి- దృక్- నేత్రములచేత- నియుక్త- పంపబడిన- హుతభుక్- అగ్నియొక్క- గ్రీవాద్వయీ- కంఠములు జతలయొక్క- పంచక- అయిదింటియొక్కయు- వ్యాపార- సంహరించుటయనెడి- భ్రమకారి- భ్రమను జేయుచున్న- పఙ్క్తిగల, రావణాసురునియొక్క, గళ్యా, కంఠసమూహంయొక్క- ఖండన, ఖండించుటయందు, అఖండ పూర్ణమైన, దోః, భుజములయొక్క, నైపుణ్య, నేర్పును, ప్రదరౌఘ, బాణసమూహంగలవాడా, రాఘవపరబ్రహ్మన్, శ్రీరామపరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను, స్తుమః, స్తోత్రంజేయుచున్నారము, అనున్, అనుదు.

అనగా శివధనస్సు విరుచుటయును శివశిష్యుడైన పరశురాముని నోడించుటయు, శివునియంబులపొదియైన సముద్రమున సేతుబన్ధంజేయుటయు అను పరాభవములచేత శివుడు కోపించి తన అయిదుముఖములలోనుండియు అయిదులలాటనేత్రములనుండి అయిదగ్నులను బంపగా ఒక్కొక్కఅగ్నికి రెండేసి శిరస్సులుండుటచేత పదిశిరస్సులయొక్క పదికంఠములువచ్చినట్టు రావణాసురుని కంఠములు గాన్పించుటయు అవిసంహరించుట అగ్నులయొక్క పదికంఠములు నొక్కమారు బాణములచేత ఛేదించినట్టు తోచుచున్నది. అగ్నికి రెండుశిరస్సులని శ్రుతిప్రసిద్ధం.

మ॥ కరిపూరుద్ధరణేద్ధ లాంగల విభగ్నక్ష్మాభరాదక్షదిక్కరి పాదప్రహారస్ఫుట త్త్రుటిత భోగవ్యాపృతగ్రీవ సూకర పీఠీకృత పృష్ఠతాహిత మహో గాఘాధి కూర్మాధి రా। ట్పరిక్లప్త ప్రళయాంబు గాహన హలి బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనున్॥

కరిపూః. హాస్తినాపురమును, ఉద్ధరణ. యెత్తుటచేతను. ఇద్ధ, ప్రకాశమానమైన, లాంగల. నాగలిచేతను- విభగ్న, విరుగుజూపిన, క్ష్మా, భూమిని, భర, భరించుటయందు, అదక్ష, సమర్థతలుగాని, దిక్కరి. దిగ్గజములయొక్క, పాద, పాదములచేత, ప్రహృత, తొక్కబడి

ద్ధా. స్ఫుటము. విడుచున్న- స్ఫటిక, శేషునియొక్క, భోగ, శరీరమందు, వ్యాపృత, పనిచే యుచున్న, గ్రీవ, కంఠముగల, సూకర ఆదివరాహమునకు. పీఠీకృత, పీఠముగా జేయబడిన, పృష్ఠ, పృష్ఠముగలుగుటచేత, ఆహత, సంపాటింపబడిన. మహాగాధ, మిక్కిలి యెక్కువైన, అధ. మనూవ్యధగల, కూర్మాధిరాట్, ఆదికూర్మముచేత, పరిక్లిష్ట, చేయబడిన, ప్రళయాంబుగా హన, ప్రళయాదకప్రవేశముగల, హలభృష్మాన్, బలరామపరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను, స్తుమః స్తోత్రంజేయుచున్నాము అనున్, అనుము.

అనగా బలరాముడు హస్తినాపురము పెళ్లగించుటకై నాగలివేసినప్పుడు భూమి బద్ధలై విరుగుజూపినందున ఈ భారము మోయలేక దిగ్గజములు పాదములతెన్నెపెట్టగా అనంతుగుడచేత శేషునిశరీరము సాగపోగా ఆ భారమువహింపజాలక ఆదివరాహము మడమ సాగుచుండగా ఆభారము మోపికచే వీపునలుగుడుబడి ఆదికూర్మము ప్రళయోదకములో మునిగినది.

మ॥ అతిదోఃపీడన కర్కరీ ఫలిత కంఠాభత్వదుర్ధర్వ ధూ। ర్తృణావర్త దృఢాంగపాతహత గోత్రాభీతితోత్పాదిత । క్రతుభుగ్గాఢ్రహారా ద్రిహాన్ముఖ శతారధ్వస్త మైనాక ని। ష్పతన భ్రాంతిగ నందగోప కసుతః ఐష్మాన్ స్తుమస్త్వా మనుక్॥

అతిదోఃపీడన, మిక్కిలీ భుజములచే మర్దించుటచేత, కర్కరీఫలిత, దోసపండువలె విడిపోయిన, కంఠాభత్వ, కంఠదానికలుగుటచేత, దుర్వర్త, నిలువశక్యముగాని, ధూర్త, ధూర్తుడయిన తృణావర్త. తృణావర్తుడనే రాక్షసునియొక్క, దృఢ, దృఢమైన, అంగ. శరీరముయొక్క, పాత, పడుటచేత, హత, సంపాదించబడిన, గోత్రా-భూమియొక్క భీతి. భయముకలిగించుటచేత, ఉత్పాదిత, పుట్టించబడిన, క్రతుభుగ్గాఢ్రహారా, ఇంద్రునిపెట్టు దెబ్బచే, అన్మఖ, అగ్నిముఖుడై, శతార, వజ్రాయుధముచేత, ధ్వస్త, తొలగబడిన. మైనాక, మైనాకపర్వతంయొక్క, నిష్పతన. పాటుయొక్క, భ్రాంతిక, భ్రాంతిగల, నందగోపకసుతం బ్రష్మాన్, నందగోపాలపుత్రుడవైన శ్రీకృష్ణపరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను, స్తుమః, స్తోత్రము జేయుచున్నాము, అనుక్, అనుము.

అనగా తృణావర్తుడనే రాక్షసుడు శ్రీకృష్ణులవారిని యెత్తుకుని ఆకాశముమీదకెయెగిరి ఆయనచేత చంపబడి భూమియందు పడుటచేత ఇంద్రునిపై కోపముచేత యుద్ధమునకెగిరి వజ్రాయుధముదెబ్బచేత జారిపడిన మైనాకపర్వతమాయను భ్రమ పుట్టుచున్నదని తాత్పర్యం.

మ॥ స్వమహాబాహు కృపాణ కృత్తగళ తుచ్ఛమ్లేచ్ఛ వీర స్ఫుటో॥

కృత్తోత్క్రమణాపాదిత పద్మినీరమణ మధ్యచ్ఛిద్ర ఖశ్యామికా। గమనా నానా
సమయోపరాగముదితక్ష్మాసౌర గంగానదీ। భ్రమకృత్కీర్తిక కల్కిమూ
ర్తిక పరం బిభ్రత్ స్తుమస్త్వామనుః॥

స్వ- తనయొక్క, మహాబాహు, గొప్పభుజమునందలి, కృపాణా, ఖడ్గముచేతను, కృత్త, ఛేదింపబడిన గళ, కంఠములుగల, తుచ్ఛ, తుచ్ఛులైన, మ్లేచ్ఛవీర. మ్లేచ్ఛవీరులయొక్క, స్ఫుట, స్ఫుటములైన, ఉత్క్రమణ, జీవులువెడలుటచేత, ఆపాదిత, సంపాదింపబడిన, పద్మినీరమణ. సూర్యునియొక్క, మధ్యచ్ఛిద్ర, మధ్యనుండు రంధ్రముయొక్క, ఖశ్యామికా, ఆకాశపునల్లపుయొక్క- ఆగమ, వచ్చుటచేతనైన, నానా సమయోపరాగ, నానా సమయములయందలి గ్రహణములచేతను, ముదిత, సంతోషించిన, క్ష్మా, భూలోకికులకు, సౌరగంగానదీ, ఆకాశగంగయనెడు, భ్రమకృత్, భ్రాన్తినిచ్చుచున్న, కీర్తిక, కీర్తిగల, కల్కిమూర్తిక పరబిభ్రత్. కల్కిరూపమయిన పరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను, స్తుమః, స్తోత్రంజేయుచున్నాము. అనుః, అనును.

అనగా కల్కిమూర్తి మ్లేచ్ఛులనందరిని చంపుటచేత వారందరు యుద్ధములో జచ్చుటచేత సూర్యమండలం భేదించుకుని వెళ్లుటచేత సూర్యమండలం రంధ్రపడి ఆకాశపునల్లపు కనబడుటచేత మాటిమాటికి సూర్యగ్రహణమువలె తోచుటచేత పుణ్యకాలమనిసంతోషింపుచున్న భూలోకజనులకు గ్రహణస్నానములకై ఆకాశగంగవచ్చినదాఅన్నట్టు కీర్తితోచుచున్నదని తాత్పర్యం

ఉ॥ కౌరవరాజువైరి సుతుకంఠముద్రుంచిన వానితండ్రికిన్ సారథియైనవానియనుజన్ముని భక్షణ సేయువాని యాహారము సేయునట్టు ప్రియునాత్మజుబంటు గ నేలినట్టి ధాత్రీరమణుండుమీకొసగు సుస్థిరసంపదలెల్లకాలముల్ ॥

గీ॥ మాగనిపిడనాడివగలాడిదగులుకొన్న । యతనిపట్టంపురాణిదానబ్బనాలి । దానిమిండడికొడుకైనవానితల్లి । ఆయురారోగ్యపుత్రపౌత్రాభివృద్ధి పరగదయచేశిమిమ్ము రక్షించుగాక ॥

ఉ॥ ఆలికియల్లుడైపిదప నల్లునికిందగదా నెయల్లుడై । యాలికి దండ్రియైమనమరాలికిబెండ్లికొమారుడైసదా । యాలిమరందిచెల్లెలికి దాపతి

హైమముబోలెచునట్టిగో। పాలునురంగశాయి మనపాలగలండు విచార
మేటికిన్॥

గీ॥ ఆదినగముకు మధ్యమం బలివకుచము। లంతనగముకు మధ్య ద్వ
యంబుకోను। మధ్యనగముకు ప్రథమయుగ్మంబుమేను। చరమునగముకుచ
రమాది చానతురుము॥

క॥ అహిహాసమానకంజము। నహినహియను నారు సొగు నవలా
నాసలున్। నహదాని దాని పిరుదులు। మహిళామధ్యంబుబోలు నుహి
ళానదుముల్॥

మ॥ తిరమా కంఠ్లకుదించె కన్బొమలు వాదించెన్ వలగ్నంబయా।
చెరిచెన్ దోసమటంచునిల్వ సరిగా జేయంగను నించి బంధురతేజం
డ్లు మదింపగాంచి తమకెంతో వాదియంచున్గురుల్ మరివాదింప ద్విజా
త్మమై కువలయంబాయింతి మోమైదగన్॥

గీ॥ జాబుజాబిల్లి చంద్రికా చంద్రికందు। కందుజగడాలు జగడాలు
కందుకందు రిందునందున సుందరీసుందరులకు। చందమామయు మామ
య్యె చందమయ్యె॥

చ॥ తళతళమత్పలఛద మదభ్రమవిభ్రమ నిర్గళగ్గళగ్గళ। గళరోష భీష
ణ నగచ్ఛదవిచ్ఛదపర్ణపర్ణహిహాల।హాలహస్త ముఖ్యపృథుగాకుల గోకుల
రక్షణార్థ యా।బలవదరీ దరీకుహార భాస్వదరీ యదరీదరీ హారీ॥

సీ॥ ఘనసారమనిననో వనజాతవాసన యదియ సారంబనియనకుమ
మ్మ। కైరవంబనిననోకలితబింబాధరి పలుమారు వాదించిబలుకకమ్మ। కో
రకంబనిననో చారుమీనేక్షణ యరకాకజేసిపోనాడకమ్మ। రసజాతమని
ననో బిసలసమ్భుజకాండ కినిససాధారణంబనకుమమ్మ। కొమ్మ యిట్లైనై
న ఘనకిరకోకసార।సములుగనుపట్టునీపేరుసమసునమ్మ। విరహ పరితా
పభరమగువీటివలన। నేల బగజేసికొనియదే బేలవగుచు॥

సీ॥ ధరముగండము పయోధరము జెందింపంగ గరుణించి తనముకం
ధరమునుంచె। ఘనము వేణిక గొట్టగగనముముట్టింప చనువిచ్చి దాచెను జ
ఘనమందు। ననలనిజాంగముల్ నగముల పాల్జేయి నయమునడనయా
ననమునదాల్చె। తరుణిగళంబు సుందరముదూర దరంబుదరముగని డయ
నుదరమునని డె। నగుట మేలెంచి కేళికానగమునగుచు। పోషితకలాపనాదం
బు పొలతి కేలమి। పక్కబడిసున్న మెయిపుప్పఁబాపికొనుచు। సున్నఘనా
ఖ్యబొందుపుష్పసన్నకాంతి। వరలసద్గోత్రజులుఘనుల్ సరసహృదయు।
లమృతజన్ములు మరు మేలు నరసియిడరె॥

సీ॥ అళి గరుద్భవ మరుచ్ఛలదళ త్సుమగళద్రస సరిద్వహ సరిద్బం
ధురంబు। శుకపివాక్పిక సువాక్ప్రకట వాక్సురభిముద్విగతముద్వనాలము
ద్విభ్రమంబు। రవి విరాడ్భగణవాడ్బల వాడ్విట విషద్వదన గుదావ్వ
హారుక్షద్భవంబు। కనకకా ధగధగన్మలయ భృష్టమాన మూర్ఛమాన రవి వి
రాడ్బంధురంబు। మలయ నగనగ తారకా కలిత వకుళ। కుచక ధగ ధగ
కిసలయ పుంజ పుంజ। ఘుమ ఘుమద్గంధ నీరంధ్ర గురు పరాగ। భరిత
పావన మప్పురీ భవ్యవనము॥

సీ॥ ధరసుధారసుధాసుధాధామ కదళికాదళికాళికాకారకలిత మగు
చు। మవరమావరమారమామాణజలవల్లీలవల్లీ వల్లీలీలలమరిమరియు। శర
తుషారతుషాతుషాషారలవసితా వసితాసితాతారపణి సమంబు। శరద
శారద శాదశాశాంత భగణభాగిణ భాణభాభారగాభరంబు। ఖగము
ఖాగముఖాముఖాఖాగమగుచు। హరిపుగారిపురాపురారాశినిలయ। వర
సభాసభాసభా భావ్యమగుచు। యశముశముముదమొదవు రమాధిప
తికి॥

సీ॥ స్ఫురదంతరుచికాంత వరదంత నికరాంత చరదంతర కులాంత
కరశికాంత। మనిశాంత రమాతాంతరనిశాంత సుఖదాంతరసశాంత వి

భ్రాంత కనయకాంత। మవసంతదూతాంతర వసంతదూతాంతరవసం
త రివవంతనవవనాంత। మతిశాంత రతివంత రతిశాంత తాతాంత పతి
కాంతవృత్తాంత వితతికాంత। మొదవె మదనసువికసిత మదనకాండ। శి
ఖశిఖాదగ్ధ మదనాభ చిత్తవద్వి। యోగినిందితశుకకులాభోగనినద। భాసు
రములగు మధుమాస వాసరములు॥

సీ॥ రారారరారరరూరూర రేరార రేరారగిరరరూరరార। భాభీరు
భీభరభార భేరీ రేభిభూరి భా భాభిభూభూభ రాభ। నలినీనిళీ నైకలలనాక
ళానూనలాలనలోలాకళంకలీల। దరదారిదరధరకిరిదవాదోదర దార
కాదరకరోదారివరద। గోపబాలకపాలకపాపలోప। సాలకిపిలాస వేం
కటశైలవాస। భవ్యభావభవాకారదివ్యరూప। రాధకాస్ఫుటదికర రకా
ధరాంగ॥

హిందుస్థానీ సంస్కృతం తెనుగు పద్య శ్లోకములు.

చ॥ మదనుడు బేహాయాపులయిమారుత మలాగ పనా బజ్జాత్పికంబు తే
టీ ఝూటూశారిక మష్కరా శశిహారంజాదా తుమారా హార్వతిస్కిసి పె
ట్టుమని రాధకడకుజేరి నీమమాటలచే మదికిగుగి జేసి పయ్యారరింగానీ
దు ప్రియుల కేజేతు పాద్దు వందనములు సింహాశైల వరాహా నరసింహా
రాయా॥

మదనుడు- మన్మథుడు- బేహాయ- సిగ్గులేనివాడు- మలయమారుత- వాయువు- అలా
పనా- తేలికగలవాడు- బజ్జాత్- పికంబు- జాతివిహీనవాయినట- కోపత తేటీ- తుష్టుడ ఝూ
టూ- కొండెములుచెప్పేది- శారిక- గోరింక- మష్కరా- హాస్యగాడు- శశి- చంద్రుడు- హా
రాంజాదా- వ్యభిచారికిపుట్టినవాడు- తుమారా- నీయొక్క- పార్వతి- యెల్లప్పుడు॥

చౌగిర్దే మేఘలాగి బిరమతిచపలా మోరుచోరాహా మేషా। కాంతా
గంతా దిగంతా ఉమరుముఝునపాదిల్ శేమస్మనాయీ। ఆహాపర్యంక
మూన్యా కిహారుపర్ గియా సాధువాసేంస వేళ్ళి। కిం వారిర్యామ కిళ్ళీ స

తిహింబిదగళీ ముష్కిలేబర్షకాలా॥

దర్ ఖ్ దర్ ఖ్ ఖాయా కంచుకీ జత్రజత్రి। భవతునజర్ మేరీ చంచలా తత్ర తత్రి। ఝుటపట్ ఝపట్ సేకూలాల సంమాససమ్మే। అబు హుకుము నే రేతో కౌతుకందర్శయామీ॥

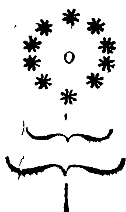
శరది శశినిశీథి చాంద్ కిరోపనాయీ। సఖనబననికుంజే కన్నుబంసీబజాయీ। తడపిడహాతి చిత్తం మామకం క్యాకరోంగీ। మదనసరసి భూయా క్యాబలా ఆనలాంగీ॥

మెహర్బాన్ సాహెబ్ జంగలీశ్వర ఖోదా దద్యాత్సదా సంపదం। మొహతేమీనితి సర్వజంగలధి పాధిశేన దత్తం ఫుగా। సర్వేషాం సకలాగ్రహార సముదాయానాం హుకుం। యత్తాదిత్యస్తాకిం బత చిత్తగిం చుడ భవద్గత్తం ద్విదంనీంగి ధే॥

మెహర్బాన్ సాహెబ్ యుష్మదియ పృథివీ జంగల్ఫుటాయేగితె। స్వర్గాత్రిమాటవికార్ వనేచ రజనాన్విల్పించి కేట్టారిఘుఖాయ్। జంగత్మేసుభవద్భిరత్రతర వశ్చిన్నాహి కిసాకిష్టయే। త్యేతానాటవికార్ పరిహత్యేర్ ఘర్ఘుస్సాసజాచకిరే॥

కుమారా జవానుల్ హమారే గ్రిహారే। కదాపీహదంగా సజా శేయకిందర్। హుకుం దియతానో హకాంచాపి। దద్యాత్ఖోదా తే ముదే స్వాత్సదా జంగలీశా॥

ఫలం లేమ బిలూల్ లల్ లంబంద్ హాల్ పాల్ । అలం మోము గాకుల్ శ్వచి స్టేకుసూకుల్। అవుర్ కోయకొంపల్ మర్రిమాలకొంపల్ । హమే ముళ్లకంపల్ హమారేగ్రహారే ॥

శ్లోకములు॥-

కీదృశం యమునాతోయం। కింవదంతి ఘటంస్త్రియః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేవోత్తరంవద॥ నీలంజలం ॥

కింవదే ద్విస్త్రినిమాణతా। చాంచల్యంకుత్రవర్తతే। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేవోత్తరంవద॥ పారదే ॥

పరిభాతే కీదృశంవర్ణ్యమా। పరిహాసే కీదృశం వచః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేవోత్తరంవద॥ నీతోడు ॥

కస్మైప్రసరతేపక్షిణః। కిమాంధ్రాణాం మహాప్రియం। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేవోత్తరంవద॥ చింతకాయ ॥

మజ్జనస్యకాశోభా। భృంగః కస్మైనగచ్ఛతి। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేవోత్తరంవద॥ చంపకాయ ॥

అర్థోవదతి కింభార్యాం। కుత్రాస్తి గజయూధపః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేవోత్తరంవద॥ కాననే ॥

కస్మిన్ సంస్నాయతేరాజా। శిశుః కిమభివాంఛతి। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేవోత్తరంవద॥ పాలనే ॥

కోగ్రీకో ముక్తిశీలస్య। కః కాంతాభిర్నిగాదృతః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేవోత్తరంవద॥ ముసలీ ॥

కింవక్తి రజ్జునిమాణతా। పైశున్యం కుత్రవర్తతే। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేవోత్తరంవద॥ నారదే ॥

నాస్తికస్తు కథంభూతః। కవనం కస్యరజ్యతే। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేవోత్తరంవద॥ కవికేసరి ॥

మత్తస్సంజాయతే కుత్ర। న్యాయపాఠాః కేనకర్త్రైః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేవోత్తరంవద॥ కాకులే ॥

కింవదంతి ప్రభుం భృత్యాః। కింవదంతి మునీశ్వరాః। ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాభ్యా। మేకమేవోత్తరంవద॥ నీవారం॥

కథంసుధుపిబేత్ భృఙ్గః। కస్తారాయాంసునోహరః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యా। మేకమేవోత్తరంవద॥ వాలి॥

శ్రీశాఖ్వరారియుఙ్నామ్నా। యానినామ్నశ్చ సత్వరం। ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాభ్యా। మేకమేవోత్తరంవద॥ మేనసవారి॥

మురారిపత్న్యాః కింనామ। కాసంబుద్ధిః పినాకినః। కింవక్తి జారిణీ జారాన్। త్రయాణామేకముత్తరం॥

కింత్రాణం జగతానపశ్యతి చకిః కే దేవతానాంద్విషః। కిం ధాతుః కిరిభూషణం నిరుపమః కిఃకింపిధానంద్రుశోః। కేఖె ఖలనమాచరంతిసుదృశాం కించారుతాయాఃఫలం। బుద్ధ్వాబ్రూహి విచార్యసూక్ష్మమతిమన్నేకంద్వయోరుత్తరం॥

కామేఘానుపయాతికృష్ణదయితా కావాసభాకీదృశీ। కాంరక్షత్యహిహాశరద్విశిసితం కింసైర్యహంత్రీచకా। కంధత్తేజలనాయికః కిరతలే కాచంచలాకథ్యతా। మారోహావరోహణైశ్చ నిపుణైరేకంద్వయోరుత్తరం॥ ధారా. వంది. కాశం. పాశం॥

కింకర్తుం యతతేనటః ప్రథమతశ్శైలస్థలీకీదృశీ। కానిందాక ఉపాశ్రియోర్థిగణితం కింభాగణేవేకావరా। కింశ్లిష్టందనుజాధిపస్యనిఖిలః కింనోభజేత్కథ్యతా। మారోహావరోహణాచ్చ నిపుణైరేకంద్వయోరుత్తరం॥

కస్మిన్నాపదభంగతా గిరిగణఃకస్మైరఘుఃకీదృశీ। మున్యంగా పృతిరాదృతానృపతిభిఃకాకేన సర్వంకృతం। కస్మైస్యాచ్ఛుభమస్తికః కువలయే కావాగళే కథ్యతా। మారోహావరోహణాచ్చనిపుణైరేకంద్వయోరు

త్తరం॥

లావణ్యం క్వనుమోషితాం నభసికే సంచార మాతన్వతే। కాసా
ముచ్చతరావహంతి నినదాః వక్రీడతో దంపతీ। కేషుస్స్వం ప్రకటీచకా
రభగవాంస్సీతాపతిః పౌరుషం। యః ప్రశ్నోత్తర మధ్యవర్ణఘటితో దే
వో ముదేవోస్తువః॥

కస్మై త్రిలోక్యపతిఃకిమాహురభవం కేనాంగ మాచ్ఛాద్యతే। కస్మైనా
మ సహస్రకేగ్రవినతిః కస్మాన్నభుం గోమృగాత్। కస్యాశాని మరుత్యా
యా భుపినృణాం కస్మిన్హరేరంశతా। యఃప్రశ్నోత్తర మధ్యవర్ణఘటి
తో దేవస్సపాయాత్తువః॥

దేవేంద్ర, శంకరం, పతేన, విశ్వస్మై, వారణాత్, వస్వాదౌ, భూమిశే॥

రాజన్ త్ర్యక్షరంవిద్ధి। చతుశ్శ్రవస్సుఖావహం। అనేక సుషిరం వా
ద్యం। కాంతం స్త్రీముఖపంకజం॥ వాత్మీకం॥

చంద్రబింబసమంవస్తు। వస్తునామత్రయాక్షరం। అకారాదిడకారాం
తం। షణ్మాసం చింతయేద్బుధః॥ అప్పడం॥

పుట్టిస్సు సమంవస్తు। వస్తునామత్రయాక్షరం। చకారాదిలకారాం
తం। షణ్మాసం చింతయేద్బుధః॥ చక్కిలం॥

అంధకారసమంవస్తు। వస్తునామత్రయాక్షరం। కకారాదికకారాం
తం। షణ్మాసం చింతయేద్బుధః॥ కాటుక॥

కుక్కుటాండసమంవస్తు।వస్తునామత్రయాక్షరం।లికారాదిచకారాం
తం। షణ్మాసం చింతయేద్బుధః॥ లికుచం॥

పూజాయాం కింపదం ప్రోక్తం। మస్తనంకోబిభర్త్యురః। బలభద్రస్యా
యుధంకిం। కోజఘాన బలాసురం॥ సునాసీరః॥

వర్షాసుకాభవతి నిర్మధుకీదృగబ్జం। శేషంబిభర్తి వసుధా సవితంకప
కః। ఆమంత్రయస్వధరణీధరనాథపుత్రీం। కోత్రాస్థిభస్మనిచితాంగ జనా

శ్రియఃస్యాత్ ॥ కాళీ కాపాలికసుతః ॥

కీదృశం వనమురుస్థలం మతం। ద్వారికుత్రసముద్భాసనం భవేత్। బ్రూహి కాంత సుభగః కకాస్తుభః। కీదృశో భవతి కుత్రవిద్విషాం॥ అవారితో రణేన॥

కాప్రియేణ రహితా వరాంగనా। ధామ్నికేన తనయేన నందితా। కీదృశేన పురుషేణ పక్షిణాం। బంధనం సముభిలష్యతే సదా॥ వికాన్తాలాభ రతేన॥

కీదృశం హృదయహారికూజితం। కః సుఖాయ శశిభూషణే స్మరః। కిం స్తవాస్తి విపినే భయాకులః। కీదృశశ్చ నభవేన్నరాకరః॥ కలంకిరవాగతః ॥

కాశంకరోత్య వలయాన్వపయోధరైః కః। కీదృక్ పరస్య సయితో నేమనహానః। సంబోధయోగపదం విజయాయచ కీదృక్। మర్త్యో న సింహభేదస్య కీదృశశ్చ॥ అహంనాఘంతనయః॥

సంగా నేస్మరదసినాహాతా స్వయంకే। కేనుతక్షం పీతనీరయే న రస్య కుస్యః। కస్మిన్ స్వపతి కదాపి నైవలోకః। ఖ్యాతాః కేజగతి మహా లఘునానాజః॥ నగరేణవః ॥

కేనరత్నతల తేషు సంస్థితాః। కీదృశో భవతి మత్తకుంజరః। తత్పురాః కేవ మాపేష్వలక్షణైః। అర్జునః సమితి కీదృశో భవేత్ ॥ దానవకులభ్రమరహితాః ॥

నిర్జిత సకలాంగానిః। పృచ్ఛతి కో నైకో దృత్యోర్ధ్యయపృచ్ఛతి। మేఘాత్యయి కృతరుచిరా। కాయాంకిం తిమిరక్షయకారి నికాయాః॥ విధుతారా తేజః॥

విహంగపతిః కంహతవానహితం। కీదృగ్భవతి పురంజనసమ్మేహనమ్। కిం కఠినంహృదితం వదనఘ్నభృత్। యాదఃపతిరపి కీదృక్ భయకృత్ ॥ అపి మకరధమయః ॥

కాకృతా పిష్టునాకీదృక్। యోషితాంకః ప్రశస్యతే। అసేవ్యః కీదృశః స్వామీ। కోనిహంతి నిశాతమః॥ కుముదవనబాంధవోపియః॥

సువర్ణమాయితంకృత్వా కిరమూలేపిసిక్షిపేత్। అతసీలమతిస్థూలం యోజానాతి సపండితః॥ సూకరః॥

ధాత్వాదేష్టస్యకోవాస్యాత్। అపిహీనః కియాహారిః। మునయోపి కిమాహన్తి। తస్యనామానుకీర్తితం॥ సోమయాగిః॥

అనఘాగ్రభవేస్సఖ్యః। గన్ధం కాంసంశ్రితంపిమః। అభినన్దన్తికీదృక్షుం జనాస్తత్ర పరాయణాః॥ సౌకుమార్యం॥

ఫాల్గునేనసముపేత్యశిఖండీసంత్రితాండవముఖండితసాధాత్। పార్థనాస్వజని తేనజయోగాత్ బభ్రువాహనసరూపతభంగం॥ గాంగేయసంగరే॥

శంబూరిసింయుతాగ్నౌకా హాసాపి సయోషితః। సహాసిపుత్రయుక్తేపి కించ సంగోస్తి సర్వదా॥ పద్మాకరం॥

కింపురస్సన్తితగుణోవ్యపిలాసభరమన్దరాస్తరుణాః। కాకుముదబాంధవాస్తర్విక సలిసురభౌసమేతేకా॥ మదయంతికాలతా॥

కాముకకదంబసద్ఘటపూర్ణేన్దు నిశీధిని భౌమాః। వాచ్యాఃకథంచ కాసతి కాంచన కిలశాశ్చ కీదృశాః॥ కామినీపయోధరాకారాః॥

వృక్షాగ్రవాసీ నచపక్షిరాజః। చర్మానుధారీ నచ సోమయాజీ। త్రినేత్రధారీనచశూలపాణిః।జలంధరిత్రీనఘటోనమేఘః॥ కొబ్బరికాయ॥

కుబ్జరూపా మహాదీర్ఘా। నిర్జీవాబహుభాషిణీ। స్వచ్ఛందగమనం నాస్తి। ఆనీతానైర్నిరంతరం॥

అంతర్జల శ్శిఖావహ్ని। స్త్రీనేత్రో మేఘగర్జనః। పర్ణపక్షీ దివారాత్రౌ। వదేతోర్సానబుద్ధిమాన్॥ హుక్కా॥

సర్వాంగశూన్యం సుషిరస్తపాత్రం। దేవాదిప్రియం నరవాహనం

చాపిప్రిప్రియం భాగవతానుకూలం। ధావళ్యరూపం చతురోవదేతిక్కం॥ వి
భూతిపండు॥

అబీజం వృక్షవద్రూపం। శాఖాపల్లవవర్జితం। పత్రంనాస్తి ఫలంనా
స్తి। స్పష్టీకుర్వన్తు తద్బుధాః॥ కుక్కగొడుగు॥

అస్థినాస్తిశిరోనాస్తి। బాహురస్తి నిరంగుళీ। నిర్జీవాచనిరాహారీ।ని
త్యంపురుషభక్షణం॥

సంతప్తాదశమధ్యజాతిగతినా సంమూర్ఛితా నిర్జలే। తుర్యద్వాదశ
వద్ద్వితీయమణిమన్నేకాదశాభస్తనీ। సాషష్ఠీ నృపపంచమధ్యనవమీ భ్రూ
సప్తమీ వర్జితా। ప్రాప్నోత్యష్టమవేదనాం త్వమధునా తూర్ణం తృతీ
యోభవ॥

ఆచిన్నది యేలాము న్మథబాధ పడుతూవున్నదంటే- ఉదకంలేని స్థానమందువున్న పీతా మీ
నంవలెనే- వృషభం- కుంభం- సింహం- ధనస్సు- తుల- వృశ్చికం- మిథునం॥

కింతృష్ణా కారికీదృగ్రథచరణమరం రౌతికః కాబ్ధికాంచీ కోపస్మారీ భు
జం గేకింకలహాశమంవాక్యసంబోధనం। కింకాసుందర్యామపీందుః కథము
చలభృతః కాచసంబుద్ధిరగ్నే। ర్బీజంకింకావనీజారమణమతిహరా హే
మ సారంగలీలా॥

హేమ. సారం. గలి. ఇల॥ లాలీ. గరం. సామ. హే॥ హేలా. మలీ. సాగ. రం॥
హేమసారంగలీలా॥

కోనిర్దగ్ధ త్రిపురజయినా కశ్చకర్ణస్య హంతా। నద్యాంకూలే వి
ఘటయతికః కఃపర స్త్రీరతశ్చ। కస్సన్నద్ధో భవతి సమరే భూషణం కిం
కుచానాం। కింమస్సంగాద్భవతివిమషాం మానపూజాపహారః॥

మారః. నరః. పూరః. జారః. పరః. హారః॥ మానపూజాపహారః॥

కోధుర్యోణోహ్యతే కింజలవిహగకులైః ప్రాప్యతేకోమనోభూః। కీ
దృక్షస్సార్వభౌమః కిమితికవిజనోవక్తి జామాతృనామా। యోగీంద్రైర్ద్ర
క్ష్యతేకోమనసిచ సతతంకీదృగజ్ఞా సమేతః। సాక్షాన్నారాయణశ్చ ప్ర

కుల రఘుకులే భాసమానావతారః॥

కారః. సరః. కూరః. సారః. వరః. తార.॥ భాసమానావతారః॥

చాపంయస్య బభంజరావణరిపుర్విశ్వాస యన్మందిరం। కింతస్యాస్యం లికుచేషుగోపికజనాః కంద్రిష్టునామాహుస్స్మహాః। ఆరోహో దవరోహాస్తేన సమతా పంచాక్షరీసంయుతా। కింతద్బ్రూత సమస్తశాస్త్రనిపుణా ఆలోచ్య వర్షోణవధిః॥ పంచాస్యచాపం రంగనగరం జంబీరబీజం నందనందనం॥

అధునా మధుకరపతినా గ్రిళితోప్యపకారదంపతీయేన। త్రాసస్సపాలయేన్మాం విగతవికారో వినాయకో లక్ష్మ్యాః॥

అధునా- ధు- వర్ణశూన్యమగు- మధుకరశబ్దములో- ధు- వర్ణంపోతే మకరపతినా అపుడు- మకరరాజుచేతను పట్టుకోబడినదైనను- అపకారదంపతు- ప - కారవర్ణము శూన్యము గా- దంపతిశబ్దములో- ప- వర్ణముపోతే- దంతిఅవును- అగజేంద్రుడు యెవనిచేత రక్షింపబడెనూ- విగత- విడవబడ్డ- వి-వర్ణమగు వినాయకోలక్ష్మ్యాః అనే శబ్దములో- వి- పోతే- నాయకోలక్ష్మ్యాః అవును అనగా ఆలక్ష్మీనాయకుడు నన్ను రక్షించుగాకయని తాత్పర్యము॥

కాదిద్వాలారమణవసతిం ప్రేషయంతీ కరండః। దాసీహస్తాత్ప్రభయమలిఖద్వ్యాళమస్యోపరిష్ఠం। గౌరీకాంతం పవనతనయం చంపకంచాత్రభావం। పృచ్ఛత్యార్యోనిపుణతిలకో వ్యాల్లినాథః కవీంద్రః॥

తరణిలోది తామరమొగ్గ- వాయువ రాకుండా- మన్మథుడు రాకుండా- సూర్యోదయం రాకుండా- తుమ్మెదరాకుండా- మరివకఅర్థం ఆంజనేయులను లిఖించడం యెందుకంటే విశేషార్థం బ్రహ్మచారివాయేమిఅని తెలుపుదునిమిత్తం॥

పతిరతీవధనీసుభగోయువా। పరవిలాసవతీషు పరాఙ్ముఖః। శిశురలంకురుతే భవనంసదా। తదపిసాసుదతీరుదతీకుతః॥

ధ- యోగ్యమైనట్టి- భ- నక్షత్రమందు- గ- పొందేవాడు।

మలయాచల సంభూతే। మందంచలతిమారుతే। నినింద వానరాగాచి। తాకామినీయామినీముఖే॥

కుమారసంభవంద్రుష్ట్వా। రఘువంశే ప్రికీర్తితః। రాక్షసానాం కుల శ్రేష్ఠో। రామోరాజీవలోచనః॥

కేశవంపతితంద్రుష్ట్వా। భీమంచ వికతాయుధం। ధార్తరాష్ట్రాః ప్రరోదంతి। పాండవా హర్షమాయయుః॥

పాతువో గిరిజామాతా। యస్సదాద్వాదశలోచనః। తత్రైవ గిరిజామాతా। ద్వాదశార్ధార్ధలోచనః॥

కాశీశః పాతుమాంపత్రిం। పర్యంకస్తకుక్షలాదభూత్। మాతా పుత్రి సపత్నీచ। మేనాయుస్యదివోభువః॥

రావణేన వినాసీతా। సీతయా రావణోపిచ। వినారావణ సీతాభ్యాం। రాఘువో విశకంధరః॥

పాండవానాం సభామధ్యే। దుర్యోధన ఉపాగతః। తస్మైగాంచసువర్ణంచ। రత్నాని వివిధానిచ॥

[illegible], [illegible], ఘనహిమనగ, [illegible]॥

వటవృక్షే మహావనే। మార్గమావృత్యతిష్ఠతి। అత్రసంబోధనం వ[illegible] త్తస్త్రాస్త్రాసకోవధిః॥

వటో- ఋక్షః- పిల్లవాడా- వెలుగుబంటి॥

సంధ్యావన్దనవేళాయాం। తటాకాన్తం ద్విజోత్తమః। అత్రక్రియాపదంవక్తుం। దత్తస్త్రాస్త్రాసికోవధిః॥

ద్విజోత్తమ, ఐః, వచ్చితివి॥

విషంభుజ్‌క్ష్వ సహామాత్యైః। ర్వినాశముపయాస్యసి। నాభ్యాంకేన చరాజేంద్ర। కృష్ణాజిన మకంటకం॥

షకారం, రెండు నకారములు, కకారం యివి లేని కృష్ణాజినమనుభవించు, ఋ. ఆజి, జం. రాజ్యం॥

వృషాంగ వాహనంచైవ। త్రికంచ రసలైగృహం। పానాలపినకిఃపుత్రాః। సదారక్షతు భూపతిం॥

వృద్ధాశ్చ లుబ్ధాశ్చ వివిక్తసంగాః। విప్రాఃసుమీసాలిభిగాధగావాః।
పతేకిమిచ్ఛంతినృదైవసర్వే। నేచ్ఛంతికిం మానవదాఘయానం॥

గోతులే ఈతులేబాలే। కాకులే వానముకుళే। ఏయింపశ్యా తు
సుశ్యామే। ఖంజానాం కిమలానవే॥

దేవరాజో మయాదృష్టః। మహోవారిని వారణే। అసన్నరంచసో
మంచ। విషంపీత్వా గృహంయయౌ॥

నదీతీరే వృక్షమూలే। అథవా శూన్యమందిరే। వామహస్త ప్రియో
గేణ। భార్యయా కింప్రయోజనం॥

వాలినం రావణంరామం। సుగ్రీవంచ విభీషణం। శత్రుఘ్నంభర
తంహత్వా। పితమా కింప్రయోజనం॥

అంబలి ద్వేషిణంవందే। కూరగాయ రిపుంసదా। పాలనేతి ప్రి
యంవందే। చింతకాయ శుభప్రదం॥

కూజంతం రామరామేతి। శాకాయ లవణాయచ। అనిత్యానిశరీరా
ణి। నగచ్ఛేద్రాత్రిపట్టణత్రయం॥

యుష్మస్తు యుక్తతోపక్తి। కరేణుఃకరశైర్వినా। తద్వస్త్రివందిపరశ్యా
మో। శుభ్యంపద్యాత్రిమాపతిః॥

స్తనమండలమాశ్రిత్య। నఖస్యవరయోషితాం। నదాకర్ణయతేగా
నం। రమయా సహరంగరాట్॥

వేత్రాగ్రే కోటరంనాస్తి। నాస్తిబాణధరోయువా। ఇత్యుక్త్వా కురు
హంత్యక్త్వా। విర్వినా సహగచ్ఛయా॥

గంగాయాంస్నాతుముద్యుక్తా। పంచోనావింశతిస్త్రియః। నక్రైకామశ
రగ్రస్తా। పునర్వింశతి రాగతాః॥

యదియామాదిరాపన్న। భవంకిమబలాబలం। ప్రచ్ఛన్నాః స్త్రీ
పాదాన కస్మాత్ కరణక్రియాః॥

రాత్రుసేభ్య స్సనాంప్రాప్య। జనకస్యపురీంయయౌ। అత్రకర్తృప
దంవక్తు। హైమవందాస్వామికంకణం॥

దివానపూజయేల్లింగం। రాత్రౌలింగం నపూజయేత్। సర్వదా పూ
జయేల్లింగం। దివారాత్రౌనపూజయేత్॥

పాత్రితన్యార్జునప్రసంగేన। మధ్యాహ్నేస్త్రీప్రశంసయా। రాత్రౌ
చోర ప్రసంగేన। కాలోగచ్ఛతిధీమతాం॥

కింభూషణం పీనపయోధరాణాం। కీదృశ్యహో చాంద్రమసీ ప్రభా
తా। కిమాహసీతా దశకంఠనీతా। హారామహా దేవరతాతమాతః॥

గిరిజా మాతృజామాతృపుత్రపత్రారి నాశనః। తద్భ్రాతృ స్వామిపు
త్రారేః సూతో మామభిరక్షతు॥

పార్వతి, మేనక, శివుడు, కుమారస్వామి, నెమలి, పాము, గరుడుడు, అనూరుడు, సూ
ర్యుడు, కర్ణుడు, అర్జునుడు, కృష్ణమూర్తి॥

ఖచరస్య సుతస్య సుతః ఖచరో। జనకో ఖచరో జననీ ఖచరీ। ఖచ
రస్య సుతేనహతః ఖచరో। హాహారోదితి జననీ ఖచరీ॥

వాయుః, భీమసేనః, ఘటోత్కచో-రాక్షసః, జనకోభీమసేనః నరాక్షసః, జననీహిడింబీ
రాక్షసీ॥ కర్ణేనఘటోత్కచో హతః హిడింబీరోదితి॥

భుజంగమకులం కీదృక్ కంఠం కామః పరాశరః। కాంతావిస్తారయామా
స కుచయోః కామిభర్తృకాం॥ విలాసినీహారలతామ్॥ విలాసినీ హా
రలతామ్॥

తరుణప్రథమలకాగాదేశాశనజాతయః కథంవాచ్యాః। వికసితసరో
జతతయోమనాంసి మదయన్తికీదృశ్యః॥ యువతివదనాకృతయః॥యువ
తిబదనాకృతయః॥

ప్లవకః కీదృక్ చకాస్తి స్ఫుటనవకుసుమాశోకమాసాద్యకాలం। కిం
ముంచన్త్యంబువాహాః భవరిపునివహాసంజ్వరః కింభవశ్చ। కింనేత్రా
పావృతిః స్యాత్ అతిశయలఘువః కేచకోక్రీహిః భేదః। ప్రాయేణప్రా

వృషేణ్యాః ప్రియతమదివసాః కీదృశాః కీదృశాశ్చ ॥

కమలేకమలం తమపరికమలం। తత్రాపకమలంపిమలం భాతి।అమునా యమునా కరధృతవపినా। చుంబనసమయే రతిరివ భాతి॥

హస్తకమలము- ముఖకమలము- నేత్రకమలము- కం-ఠం-॥

వాస్త్రాదేశ్వజగద్ధలతోద్వహపణః కస్త్రిజ్జజానిస్తనే। స్తోరాదారుమ రస్సరేదారుతరశ్రైవేయకభ్రాసరం। ఉడ్వీద్భగ్నరకాస్థిఫస్త్రిస్పృగ భేదాస్త్రిజనాచ్ఛచ్ఛని। స్ననాస్యదంబు మదంబుదాలిగనయస్వనో ముదే వోవ్యాదః॥

తత్స్వప్నిత మన్నవృస్యగదవృక్షో ధృగజ్జాతయి। స్పష్యాయుట్పగా రాట్పయే ధృగమహాభృద్భ్రాన్త్వాచరీనాట్। పాయూనస్ఖఘథగం బుముఘ్నసగుదిర్ఘ్నోద్వద్ధవసజ్జోస్తలి। ఫ్వక్రాభిస్తద కామధుగ్ఘవనస్పద్ధ్వ హ్యాండరద్రిఫ్పిరాట్॥

వైశ్యేక్షవధవజపీధ్రరాద్రిరఘధగ్ధ్రసద్రిగడ్విశ్వస్య। దృతుః పేత్రుణ పేద్దనుర్దస్పృగ భేదశ్రైటభ ద్విదశ్రిమేట్। దేవేడీడిత పత్పనాను పహానే దారుద్ధయాంవాడ్వరా। ట్పవకిపథద్రిగ్బహుయదశ్రిపాహ్యసుపభేదశ్రు జ్మద్వరత్వడ్వభుః॥

శుండాలేడ్ద్విదనీలకాండవినుతోపిటాండకాండోవృషే। టాం డః కాండజకాండకాండ ధరజిద్భష్టండ చూడామణిః। శుండాలాస్య షడాస్యసేవ్యచరణస్సాఖ్యం శివస్సాదరం। దద్యాదద్య సకాండ కాండద గళత్స్వటుండలీటుండలీ॥

షడ్జామడ్జ ఖరాడ్జపీడ్జ వసుధాడ్జాలాంశ్చ ముడ్జాఖరే। డ్జిడ్జేటిటి ధరేధరేఖణఖణాఖజ్జూరపిడ్జద్ధ్రిమా। లుద్ధ్రంలుద్ధ్రమలుద్ధ్రలుద్ధ్రయుం పదాద్గ్రిద్గ్రిక్ష్రిపద్గ్రిస్త్రధా। పావోటటిపటిటిటిటి పటురసత్రప్రఖ్యాతి సత్రాదయః॥

అకహరణచరణచనదశ। గళగహనదళనసరళ శరా। అతరళన తరత నయ జయ। జయ దశరథతనయ జలజదళ నయనా॥

కంజరంపురిచద్రించ। మయోదాళి సదాళికా। కాళిదాసళిదామో మ। చంద్రించరిపురంజకం॥

ముందునుంచి చదివినా వెనకనుంచి చదివినా వొకటేవొస్తరు॥

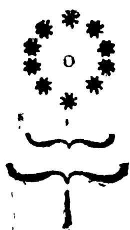
దేవాకాని నికావాదే। వాహికాస్వస్వకాహివా। కాకారేభ భరేకాకా। నిస్వభవ్యవ్యభస్వని॥

ఏచరణం ఆచరణంపట్టాను మొదటనుంచి అయినా వెనకనుంచి అయినావకటేవొస్తరు॥

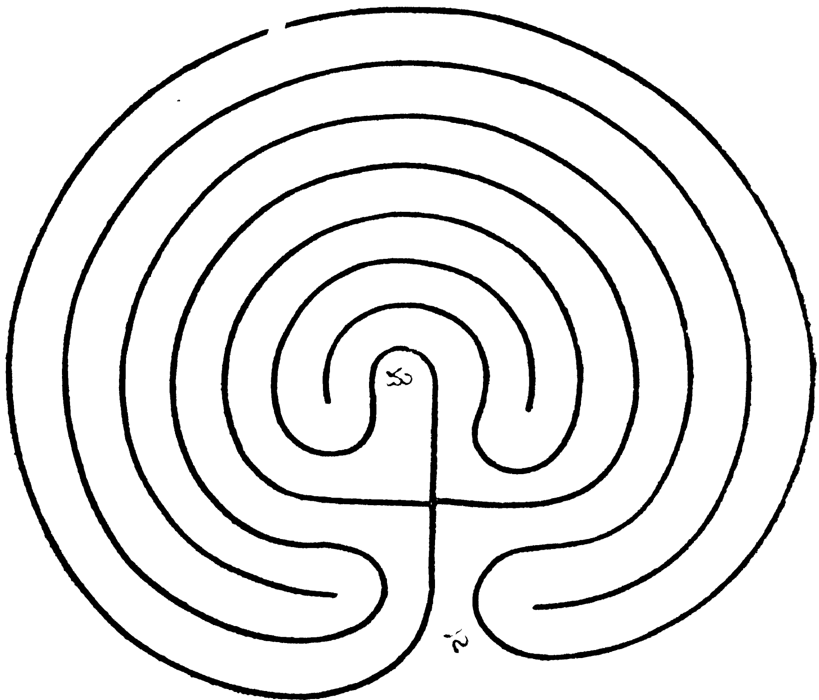
అంగుళ్యాకః కవాటం ప్రహరతి కుటిలే మాధవః కింవసంతః నో చక్రీకింకులాలః నహిధరణిధరః కింద్విజిహ్వః ఫణీంద్రః నాహంఘోరాహిమర్దీత్వమసి ఖగపతిర్నోహరిః కింకపీంద్రః ఇత్యేవం సత్యభామాప్రతివచనజడః పాతుమాం పద్మనాభః॥

భిక్షార్థీ సక్వయాతస్సు తనుబలిముఖం తాండవంక్వాబ్జభద్రే। మన్యే బృందావనాంతేక్వచ సమృగశిశుః నైవజానే వరాహం బాలేకశ్చిన్నదృష్టో జరఠవృషపతిర్గోపఏవాస్యవేత్తా లీలాసల్లాప ఇత్థం జలనిధి హిమవత్కన్యయోః పాతుయుష్మాన్॥

నాథపిలోకయ మేఘం కృతస్తవపావమితోయాః। నహినహిపశ్య పయోధరమపసారయకంచుకీమురసః॥

అభిమన్యుడు భేదించుటకు వెళ్లిన పద్మవ్యూహం.

మాకు తెలిసివున్న యీవ్యూహం ప్రింటు వెయ్యడమయినది.
భారతములోవున్న యితరవ్యూహములు యెవరైనా [illegible] చేయెడల
ప్రింటు వేసి పంపినవారికి వకప్రతి పంపబడును.
ఇది నాలుగుగీట్లది మోస్తరునిమిత్తం వెయ్యడమైనది. ౮-౧౬ యీ
మోస్తర్లుగా యింకా రెట్టించినకొద్ది విస్తారముగా రెట్టించి చా
లా చిక్కుగానున్న వుంటుంది.
స, అక్షరము సయింధవుడు దగ్గిరనుంచి దు, అక్షరం దుర్యోధను
డు దగ్గిరకు గీట్లమధ్యనుంచి వెళ్లుతుంది.

ఉ॥ పైగడి నాగు గుఱ్ఱమును బాగుగఁబట్టుచు జుట్టుముట్టి స। ద్రాగ ముమీర గేరు చతురంగమునం గల గళ్ల నన్నిటిన్। సాగగ జేసె భాసిలిత సార మపారముగా నుతింపగా। శ్రీగురు వత్సవాయి వర సింహాసనాధిప శ్రీ జగన్పతీ॥

చదరంగము పయిచుట్టువరసలలో యేగడులలోవున్నా అరవైనాలుగు గడులు గుఱ్ఱము దాటించడము.

పైచుట్టువరుసలో యేనుగయింటనుంచి అరవైనాలుగు గడులు గుఱ్ఱము దాటించడమును గురించి. ఇదేప్రకారము యెడమప్రక్కనున్నయేనుగయింటనుంచి తిప్పదాటించవచ్చును.

౭	౧౮	౩౧	౪౮	౫	౨౦	౩౩	౪౬
౩౦	౪౯	౬	౧౯	౩౨	౪౭	౪	౨౧
౧౭	౮	౫౧	౫౮	౬౩	౬౦	౪౫	౩౪
౫౦	౨౯	౬౪	౬౧	౫౪	౫౭	౨౨	౩
౯	౧౬	౫౫	౫౨	౫౯	౬౨	౩౫	౪౪
౨౮	౩౯	౨౬	౧౩	౫౬	౫౩	౨	౨౩
౧౫	౧౦	౪౧	౩౮	౨౫	౧౨	౪౩	౩౬
౪౦	౨౭	౧౪	౧౧	౪౨	౩౭	౨౪	౧

[illegible] అశ్వ[illegible]గమనములు [illegible]

[illegible] వేసేది.

౨౦	౭	౪౬	౩౩	౨౨	౫	౪౮	౩౫
౪౫	౩౨	౨౧	౬	౪౭	౩౪	౨౩	౪
౮	౧౯	౬౦	౫౭	౬౪	౫౧	౩౬	౪౯
౩౧	౪౪	౬౩	౫౪	౬౧	౫౮	౩	౨౪
౧౮	౯	౫౬	౫౯	౫౨	౨౫	౫౦	౩౭
౪౩	౩౦	౫౩	౬౨	౫౫	౩౮	౧౩	౨
౧౦	౧౭	౨౮	౪౧	౧౨	౧౫	౨౬	౩౯
౨౯	౪౨	౧౧	౧౬	౨౭	౪౦	౧	౧౪

చుట్టుగములలో శకటుయొంటనుంది అరవైనాలుగు గములు కాలుపం.
ఈలాగే యెడమ పార్శ్వము శకటుయింటనుంది తిప్పవే శేది.

౩౫	౪౮	౭	౨౨	౩౩	౪౬	౫	౨౦
౮	౨౩	౩౪	౪౭	౬	౨౧	౩౨	౪౫
౪౯	౩౬	౫౧	౬౪	౫౭	౬౦	౧౯	౪
౨౪	౯	౫౮	౬౧	౫౪	౬౩	౪౪	౩౧
౩౭	౫౦	౨౫	౫౨	౫౯	౫౬	౩	౧౮
౧౦	౧౩	౩౮	౫౫	౬౨	౫౩	౩౦	౪౩
౩౯	౨౬	౧౫	౧౨	౪౧	౨౮	౧౭	౨
౧౪	౧౧	౪౦	౨౭	౧౬	౧	౪౨	౨౯

చుట్టుగదులలో రాజుయుంటనుంచి అరవైనాలుగుగదులు దాలడం.
ఈలాగే యెడమపార్శ్వము మంత్రియుంటనుంచి తిప్పవేసేది.

౧౮	౩౧	౪౬	౭	౧౬	౩౩	౪౮	౯
౪౫	౬	౧౭	౩౨	౪౭	౮	౧౫	౩౪
౩౦	౧౯	౬౦	౫౫	౬౨	౫౧	౧౦	[illegible]
౫	౪౪	[illegible]	౫౨	౫౯	౫౬	౩౫	[illegible]
౨౦	౨౯	౫౮	౬౧	౫౪	౧౩	౫౦	౧౧
౪౩	౪	౫౩	౬౪	౫౭	౩౮	౨౫	౩౬
౨౮	౨౧	౨	౪౧	౨౬	౨౩	౧౨	౩౯
౩	౪౨	౨౭	౨౨	౧	౪౦	౩౭	౨౪

చట్టుగదులలో గుర్రపయింటనుంచి అరవైనాలుగుగదులూ దాటడములో సగముమట్టుకు ముప్పయిరెండుగదులు దాటి తిరిగివుండిపోయినముప్పయిరెండుగదులు దాటించడమును గురించి.

౨౨	౫	౧౮	౯	౩౨	౩	౨౮	౧౫
౧౯	౧౦	౨౧	౪	౨౫	౧౬	౩[illegible]	౨
౬	౨౩	౧౨		౮	౨౯	౧౪	౨౭
౧౧	౨౦	౭	౨౪	౧౩	౨౬	౧	౩౦
౨౨	౫	౧౮	౯	౩౨	౩	౨౮	౧౫
౧౯	౧౦	౨౧	౪	౨౫	౧౬	౩౧	౨
౬	౨౩	౧౨	౧౭	౮	౨౯	౧౪	౨౭
౧౧	౨౦	౭	౨౪	౧౩	౨౬	౧	౩౦

శా॥ పైకైవారముగాక దానికి సమీపంబైన కైవారమం। దేకోణం
బునసున్న గాని తురగంబీముప్పదార్గళ్లసుక। దాకం జేసెతి భూసురేంద్ర
కృత సద్గ్రంథార్థ సంవర్ధనా। శ్రీ కారుణ్య జగత్పతీంద్ర వర శ్రీ సింహా
ద్రి రాజోత్తమా॥

చుట్టూ వకవ [illegible]ములు వదిలివేసి లోపల రెండోవరసలో యొకటి సున్నా పైచుట్టువరసగాక లోపలవున్న ముప్పయిఆరుగదులు గుర్రమును దాటించడము. గుర్రపయింటకు సమానముగావున్న లోపల రెండవవరస గదిలోనుంచి దాటించడము. ఇదే ప్రకారము యెడమప్రక్కనుంచి తిప్పి దాటించవచ్చును.

	౨౭	౧౦	౧౯	౪	౨౧	౧౨	
	౧౮	౫	౨౮	౧౧	౩౬	౩	
	౯	౨౬	౧౭	౨౦	౧౩	౨౨	
	౬	౩౩	౮	౨౯	౨	౩౫	
	౨౫	౧౬	౩౧	౩౪	౨౩	౧౪	
	౩౨	౭	౨౪	౧౫	౩౦	౧	

చుట్టూ వకవరుసగదులు వదిలివేసి లోపల రెండోవరుసలో
యెక్కడవున్నా పైచుట్టువరుసగాక లోపలవున్న ముప్పయిఆరుగదులు
గుర్రమును దాటించడము.
శకటుయింటకు సమానముగావున్న లోపలరెండవవరుస గదిలోనుంచి
దాటించడము. ఇదేప్రకారముయెడమప్రక్కనుంచితిప్పి దాటించవచ్చును.

	౨౪	౧౯	౪	౧౧	౩౧	౨౧	
	౫	౧౦	౨౩	౨౦	౩	౧౨	
	౧౮	౨౫	౩౬	౨౯	౨౨	౩౧	
	౯	౬	౧౭	౩౨	౧౩	౨	
	౨౬	౩౫	౮	౧౫	౨౮	౩౩	
	౭	౧౬	౨౭	౩౪	౧	౧౪	

చుట్టూ వకవరసగదులు వదిలివేసి లోపల రెండోవరసలో మొద-డవుతాన్న పైచుట్టువరస గాక లోపలవున్న ముప్పయిఆరు గదులుగుర్రము ను దాటించడము. రాజుయింటకు సమానముగావున్న లోపలరెండవ వరస గదిలోనుంచి దాటించడను. ఇదేప్రకారము మొదముప్రకా- నుంచితిప్పు మంత్రియింటకు సమానముగావున్న గదిలోనుంచిదాటించవచ్చును.

	౧౯	౬	౨౫	౨౮	౧౭	౪	
	౨౪	౨౭	౧౮	౫	౩౬	౨౯	
	౭	౨౦	౯	౨౬	౩	౧౬	
	౧౦	౨౩	౧౨	౩౫	౩౦	౩౩	
	౧౩	౮	౨౧	౩౨	౧౫	౨	
	౨౨	౧౧	౧౪	౧	౩౪	౩౧	

పై చుట్టుగడులలో రాజు యింటనుంచి అరవైనాలుగు గడులూ దాటడములో సఖముమట్టుకు ముప్పయి రెండు గడులు దాటి తిరిగి వుండిపోయిన ముప్పయి రెండు గడులు దాటించడమును గురించి.

ఈలాగే యెడమ పార్శ్వము మంత్రి యింటనుంచి తిప్పి వేసేది.

౨౨	౧౩	౨౬	౯	౨౦	౮	౩౨	౩
౨౮	౧౦	౨౧	౧౬	౨౫	౪	౧౯	౬
౧౪	౨౩	౧౨	౨౯	౭	౧౮	౨	౩౧
౧౧	౨౭	౧౫	౨౪	౧	౩౦	౫	౧౭
౨౨	౧౩	౨౬	౯	౨౦	౮	౩౨	౩
౨౮	౧౦	౨౧	౧౬	౫	౪	౧౯	౬
౧౪	౨౩	౧౨	౨౯	౭	౧౮	౨	౩౧
౧౧	౨౭	౧౫	౨౪	౧	౩౦	౫	౧౭

పై చట్టుగదులలో యేనుగయుంటను. (అరవైనాలుగు గదులూ దాటడములో సఖము చట్టుకు ముప్పయి రెండు గదులు దాటి తిరిగి వుండిపోయిన ముప్పయి రెండు గదులు దాటించడమును గురించి.

ఈలాగే యెడమపార్శ్వము యేనుగయుంటనుంచి తిప్పివేసేది.

౫	౨౨	౧౩	౨౮	౭	౩౨	౧౫	౧౮
౧౨	౨౫	౬	౨౧	౧౪	౧౭	౮	౩౧
౨౩	౪	౨౭	౧౦	౨౯	౨	౧౯	౧౬
౨౬	౧౧	౨౪	౩	౨౦	౯	౩౦	౧
౫	౨౨	౧౩	౨౮	౭	౩౨	౧౫	౧౮
౧౨	౨౫	౬	౨౧	౧౪	౧౭	౮	౩౧
౨౩	౪	౨౭	౧౦	౨౯	౨	౧౯	౧౬
౨౬	౧౧	౨౪	౩	౨౦	౯	౩౦	౧

పైచట్టు గడులలో శకటుయింటనుంచి అరవై నాలుగు గడులూ దాటడములో సగముమట్టుకు ముప్పయి రెండు గడులు దాటి తిరిగి వుండిపోయిన ముప్పయి రెండు గడులు దాటించడమును గురించి.

ఈలాగే యెడమ పార్శ్వము శకటుయింటనుంచి తిప్పవేసేది.

౮	౨౨	౭	౩౦	౧౩	౨౪	౩	౩౨
౧౦	౨౭	౬	౨౩	౪	౩౧	౧౪	౧౮
౨౧	౯	౨౮	౧౨	౧౭	౧౬	౨౫	౨
౨౯	౧౧	౨౦	౫	౨౬	౧	౧౯	౧౫
౮	౨౨	౭	౩౦	౧౩	౨౪	౩	౩౨
౧౦	౨౭	౬	౨౩	౪	౩౧	౧౪	౧౮
౨౧	౯	౨౮	౧౨	౧౭	౧౬	౨౫	౨
౨౯	౧౧	౨౦	౫	౨౬	౧	౧౯	౧౫

10205